

Turun yliopisto
University of Turku

KENEN HISTORIAA OPPIKIRJAT KERTOVAT?

**Monikulttuurisuuden ilmeneminen alakoulun 6.-luokan
historian oppikirjoissa**

Essi Koskela

Pro gradu -tutkielma

Luokanopettajankoulutuslaitos

Kasvatustiede

Turun yksikkö

Turun yliopisto

Huhtikuu 2020

TURUN YLIOPISTO

Luokanopettajankoulutuslaitos, Turun yksikkö

KOSKELA, ESSI: Kenen historiaa oppikirjat kertovat? Monikulttuurisuuden ilmeneminen alakoulun 6.-luokan historian oppikirjoissa.

Tutkielma, 54 s.

Kasvatustiede

Huhtikuu 2020

Tässä tutkimuksessa tutkittiin laadullisen sisällönanalyysin keinoin, miten monikulttuurisuus ilmenee kuudennen luokan historian oppikirjoissa. Tutkittaviksi oppikirjoiksi valikoitui Otavan Forum 6 (2016), SanomaPro:n Ritari 6 (2016) ja Edukustannuksen Mennyt III (2018). Monikulttuurisuuden ilmenemistä havainnoitiin neljän monikulttuurisuuden osa-alueen avulla: kansallisuus, kieli, uskonto ja sosiaaliluokka. Tässä tutkimuksessa oppikirjat jaettiin analyysiyksiköihin, jotka lajiteltiin monikulttuurisuuden osa-alueisiin, joiden avulla sisällönanalyysiä suoritettiin.

Historian oppikirjoista etsittiin vastauksia kahteen tutkimuskysymykseen: Millä tavalla ja missä määrin monikulttuurisuuden osa-alueet ilmenevät valituissa historian oppikirjoissa? Millaisissa kulttuurien kohtaamisissa monikulttuurisuutta ilmenee valituissa historian oppikirjoissa? Samalla pohdittiin kenen historiaa oppikirjat kertovat, ja kenen näkökulmasta kulttuurien kohtaamisista kerrotaan. Monikulttuurisuuden osa-alueiden avulla tutkittiin kulttuurien kohtaamista ja siten myös monikulttuurisuutta. Kulttuurien kohtaamista edustavista kappaleista tarkasteltiin millaisesta monikulttuurisuudesta ne kertovat sekä ilmeneekö niissä asenteellisuutta.

Tämän tutkimuksen tulokset osoittavat, että valittujen historian oppikirjojen kappaleissa ilmenee melko tiiviisti monikulttuurisuutta, mutta laadullisesti tarkasteltuna monikulttuurisuuden käsittely jää vajavaiseksi. Valituissa oppikirjoissa monikulttuurisuuden osa-alueista sosiaaliluokkaa ilmeni kaikkein eniten ja kieli -osa-alueetta vähiten. Eurooppalaiset kristityt yläluokkaan kuuluvat ihmiset ovat historian oppikirjoissa pääosassa. Suomen sekä Euroopan ulkopuolisten kansojen historiaa tarkastellaan eurooppalais-kristitystä näkökulmasta. Monikulttuurisuutta ilmenee eniten kulttuurien kohtaamisten kautta, esimerkiksi valloitusretkien ja kaupankäynnin yhteydessä. Monikulttuuristumista enemmän oppikirjoissa kuvaillaan kulttuurien sulautumista. Asenteellisuuksia ilmenee oppikirjoissa melko vähän, ainoastaan puhuttaessa suomalaisista talonpojista ja venäläisistä kasakoista.

Asiasanat

Monikulttuurisuus, kulttuurien kohtaaminen, historia, oppikirja, oppimateriaali

Sisällys

1	JOHDANTO.....	1
2	MONIKULTTUURISUUS ILMIÖNÄ	4
	2.1 Monikulttuurisuus	4
	2.2 Kulttuurien kohtaaminen.....	7
	2.3 Monikulttuurisuuskasvatus ja historian oppiaine.....	8
	2.4 Oppikirjat historian oppiaineessa ja tutkimusaineistona.....	10
3	TUTKIMUSKYSYMYKSET	13
4	TUTKIMUKSEN TOTEUTTAMINEN	14
	4.1 Oppikirjat aineistona	14
	4.2 Oppikirjan laadullinen sisällönanalyysi	15
	4.3 Tutkimusmenetelmän luotettavuus	18
5	TULOKSET.....	20
	5.1 Monikulttuurisuuden osa-alueiden ilmentyminen historian oppikirjoissa.....	20
	5.1.1 Kansallisuus	21
	5.1.2 Kieli	25
	5.1.3 Sosiaaliluokka.....	28
	5.1.4 Uskonto.....	31
	5.2 Monikulttuurisuus kulttuurien kohtaamista ilmentävissä analyysiyksiköissä .	36
	5.2.1 Forum 6.....	37
	5.2.2 Ritari 6	39
	5.2.3 Mennyt III.....	40
6	POHDINTA.....	42
	6.1 Monikulttuurisuus kuudennen luokan historian oppikirjoissa	42
	6.2 Oppikirja historian oppiaineen perustana.....	45
	6.3 Tutkimuksen luotettavuus	47
	6.4 Tulosten hyödyntämismahdollisuudet ja jatkotutkimusehdotukset	48
	LÄHTEET.....	50

KUVIOT

KUVIO 1. Monikulttuurisuuden osa-alueet.	6
KUVIO 2. Kansallisuus osa-alueeseen kuuluvien alaluokkien esiintymismäärät analyysiyksiköissä oppikirjakohtaisesti.	22
KUVIO 3. Kieli osa-alueeseen kuuluvien alaluokkien esiintymismäärät analyysiyksiköissä oppikirjakohtaisesti.	26
KUVIO 4. Sosiaaliluokka osa-alueeseen kuuluvien alaluokkien esiintymismäärät analyysiyksiköissä oppikirjakohtaisesti.	29
KUVIO 5. Uskonto osa-alueeseen kuuluvien alaluokkien esiintymismäärät analyysiyksiköissä oppikirjakohtaisesti.	33

TAULUKOT

TAULUKKO 1. Tiedot tutkittavista oppikirjoista.	14
TAULUKKO 2. Analyysirunko: monikulttuurisuuden osa-alueet, esimerkkejä osa-alueiden alaluokista.	16
TAULUKKO 3. Esimerkki aineiston analyysiyksiköiden luokittelusta monikulttuurisuuden osa-alueiden mukaan.	18
TAULUKKO 4. Monikulttuurisuuden osa-alueita ilmentävien ja luokittelemattomien analyysiyksiköiden lukumäärät oppikirjoittain sekä esiintymisosuudet oppikirjan analyysiyksiköiden kokonaismäärästä.	21
TAULUKKO 5. Monikulttuurisuutta ilmentävien analyysiyksiköiden lukumäärät osa-alueittain, oppikirjoittain, sekä prosenttiosuudet kirjakohtaisesta analyysiyksiköiden kokonaismäärästä.	37

1 JOHDANTO

Monikulttuurisuus on lisääntynyt Suomessa tasaisesti viimeksi kuluneiden kolmen vuosikymmenen ajan. Tätä on edesauttanut lisääntyvä maahanmuutto ja pakolaisuus. (Tilastokeskus 2018; Virta 2008, 53.) Monikulttuurisuuskeskustelu käsittelee lähes aina erilaisten ryhmien välistä tasa-arvoa, ja se kuminoituu helposti joko monikulttuurisuuden monipuolisuuden ylistämiseen tai ongelmien vatvomiiseen (Huttunen, Löytty & Rastas 2015, 22 & 25). Monikulttuuristumiseen on vaikuttanut globalisaatio ja kansainvälinen media lyhentämällä välimatkoja sekä nopeuttamalla kulttuurien ja muotivirtauksien leviämistä. (Kuusela ym. 2008, 19; Virta 2008, 51.) Globalisaatiolla tarkoitetaan yleisimmin maailmanlaajuista ja kansallisuuksien rajoja ylittävää vuorovaikutusta ja sosiaalista laajentumista, jossa ideoita ja resursseja vaihdetaan. Ilmiön varjopuolia ovat siitä syntyneet ongelmat kuten ilmastomuutos ja sodankäynti sekä hallitsematon muuttoliike. (Held & McGrew 2005, 9–11; Räsänen 2015, 61–62.) Kaupungeissa monikulttuurisuus näkyy erityisesti luokkahuoneissa. Luokan oppilaiden voi ajatella olevan pieni väestöotos. Globalisaation merkkinä nykyään jokaisella oppilaalla ja henkilökunnan jäsenellä on taskussaan laite, jolla voi välittömästi saada yhteyden mihinkä tahansa mantereelle. (Kuusela ym. 2008, 19; Virta 2008, 51.) Teknologia ja media levittävät yhdenmukaistavia kulttuurisia kokemuksia, jotka lisäävät globalisaatiota, ja luovat yhtenäiskulttuuria, minkä vuoksi oppilaiden kulttuuri-identiteetin kehityksen tukeminen ja vieraiden kulttuurien ymmärtäminen on ennistä tärkeämpää (Räsänen 2015, 62).

Kaikki yhteiskunnat ovat erilaisia ja harvoin monokulttuurisia, eli yksikulttuurisia (Saukkonen 2014, 26 & 38–39). Monesti puhutaan Suomen monikulttuurisuuden nuoruudesta, vaikka Suomikaan ei ole koskaan ollut täysin monokulttuurinen (Lehtonen & Löytty 2003, 8–9; Huttunen ym. 2005, 22). Suomea vuosisatoja asuttaneet, ja nykyisiinkin vähemmistöryhmiin kuuluvat saamelaiset, suomenruotsalaiset, venäläiset, romanit ja juutalaiset. On virheellistä ajatella vähemmistöjen olevan kantaväestön jälkeen maahan tulleita, koska saamelaiset ovat asuneet suurimmassa osassa suomen aluetta ennen suomalaisten levittäytymistä. Suomen kulttuurinen moninaisuus ilmenee vähemmistökansaryhmien lisäksi myös uskonnollisten ja kielellisten vähemmistöjen muodossa. Esimerkiksi ortodoksisuus on merkittävä uskonnollinen vähemmistö ja kielellisistä vähemmistöistä suurin on ruotsinkieliset. (Paavola & Talib 2010, 130–199; Laine 2014, 143.) Yhteiskunnat, joissa kulttuurinen ja etninen moninaisuus tunnustetaan sekä monikulttuurisuutta arvostetaan ja sitä halutaan vaalia ovat harvinaisia. Edes Suomi, jonka kotouttamisohjelma on maailman parhaimmista, ei todellisuudessa tunnusta monikulttuurisuuttaan. (Puuronen 2006, 42; Paavola & Talib 2010, 78–79; Saukkonen 2014, 38–39; Tervonen 2014.) Onkin yleistä, että yhteiskunnissa halutaan vaalia perinteistä kuvaa kansasta, mikä vaikuttaa muovautuneen todellisuuden ymmärtämiseen ja hyväksymiseen (Sarraj ym. 2015, 40).

Kulttuureihin tutustuminen ja niiden ymmärtämiseen suunnattu opetus on lisääntynyt opetuksessa kaikkialla Euroopassa ja Pohjoismaissa (Loftsdóttir 2010; Andersson 2010). Suomen kulttuurinen moninaisuus ja monikulttuuristuminen on nostettu vuonna 2016 voimaan tullessa Suomen Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteissa yhdeksi näkökulmaksi. Monipuolinen kulttuuriosaaminen sekä kulttuuriperinnön arvostaminen on nostettu perusopetuksen tehtäväksi (Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteet 2014, myöhemmin POPS 2014, 18). Uuden opetussuunnitelman viesti on, että monipuolinen kulttuuriosaaminen koskee kaikkia, ei pelkästään Suomeen muualta muuttaneita. Tämä merkitsee luopumista ajatuksesta, että suomalainen kulttuuri on homogeenistä. (Räsänen 2015, 64–65.)

Monikulttuurisuuden lisääntyessä tarve monikulttuurisuustaitojen hallintaan on lisääntynyt ja perusopetuksessa tavoitteena onkin syventää näitä taitoja. (Kuusela, Etelälahti, Hagman, Hievanen, Karppinen, Nissilä, Rönnberg & Siniharju 2008, 19; Virta 2008, 51.) Monikulttuurisuuskasvatuksella pyritään välittämään viestiä siitä, että kaikkia kulttuureja ja niiden erilaisuutta tulee arvostaa. Monikulttuurisuuskasvatuksella pyritään vähentämään Eurooppa keskeisyyttä, jossa osa kulttuureista nähdään arvokkaampina kuin toiset. (Räsänen 2015, 55; Sarraj, Bene & Burley 2015, 39.) Monikulttuurisuustaidot sisältävät ihmisoikeuksiin ja lasten oikeuksiin tutustumista, mediataitoja sekä demokratia- ja suvaitsevaisuuskasvatusta. (Kuusela ym. 2008, 19; Virta 2008, 51.) Monikulttuurisuuskasvatusta ilmenee kouluissa teemapäivinä ja erikoisten ruokien maisteluna, mutta sen perimmäinen tarkoitus on edistää oikeudenmukaisuutta ja tasa-arvoa. On tärkeää, että monikulttuurisuuskasvatuksessa huomioidaan se, ettei sorruta yleistyksiin ja ennakkokäsityksiin vaan keskitytään kommunikaation parantamiseen (Räsänen 2015, 59). Monikulttuurisuuskasvatuksen tavoite on luoda kouluympäristöstä sellainen, että kaikki oppilaat tulevat taustastaan riippumatta nähdyiksi ja kuulluiksi sekä tuntevat olonsa turvatuksi. (Sitomaniemi-San 2009, 42.) Omaan kulttuuri-identiteettiin perehtyminen ja sen suhteuttaminen ympäröiviin ihmisiin kehittää vuorovaikutustaitoja (Räsänen 2015, 59).

Historia on oppiaineista yksi, jossa kulttuureihin tutustuminen on läsnä jokaisella oppitunnilla. Tämän vuoksi tässä tutkimuksessa keskitytään analysoimaan nimenomaan historian oppikirjoja. (POPS 2014, 258.) Voidaan jopa sanoa, että historian oppiaine on luonut nykyistä kansallista identiteettiä, jonka myötä monet Suomen koulujen oppilaat kokevat olevansa muun taustansa lisäksi eurooppalaisia. Historia oppiaineen yhtenä ongelmana on pitkään ollut perspektiivin valinta sekä fiktiivisen tarinan sekoittuminen faktoihin. (Aamotsbakken 2010, 61.) Harvat oppikirjat ovat kuitenkin onnistuneet kerronnallisen tyylin ja faktatiedon yhdistämisessä oppikirjoissa niin, että opettajat olisivat niihin täysin tyytyväisiä (Poulsen 2010, 160). Eurooppa-keskeisyys, eli eurosentrisyys on ollut historian kirjojen keskeisenä perspektiivinä pitkään. Lisäksi Suomen historian yksipuolinen tarkastelu on aikaisemmin ollut yleistä historian oppikirjoissa. (Lofström 2014, 20.) Suomen yhä moni-

kulttuuristuvassa koulumaailmassa historian yksipuolinen tarkastelu ei enää riitä. Tämän vuoksi historian oppikirjoja on tärkeää tarkastella tutkimuksissa, jotta oppikirjailijoiden on mahdollista kehittää toimintaansa entistä paremmaksi.

Tässä tutkimuksessa selvitetään sitä, miten suomalaisen peruskoulun kuudennen luokan historian oppikirjat ilmaisevat monikulttuurisuutta. Monikulttuurisuutta tarkastellaan ensin neljän osa-alueen kautta: kansallisuus, kieli, uskonto ja sosiaaliluokka. Monikulttuurisuuden osa-alueiden ilmene-
misen avulla tuodaan esille, miten laaja ja monipuolinen kuvaus historian monikulttuurisuudesta annetaan ja kenen näkökulmasta tapahtumista kerrotaan oppilaille. Tämän lisäksi kappaleista havainnoidaan kulttuurien kohtaamisten luomaa kuvaa monikulttuuristumisesta. Osa-alueiden määrä ilmentää monikulttuurisuuden määrää oppikirjoissa. Tällä tutkimuksella halutaan tuoda ilmi miten suomalaisen perusopetuksen historian oppikirjat ovat vastanneet muuttuneeseen monikulttuurisuuskasvatukselliseen kysyntään.

2 MONIKULTTUURISUUS ILMIÖNÄ

Monikulttuurisuus on monitahoista ja siihen liittyy erilaisten ryhmien asenteita, uskomuksia, arvoja sekä politiikkaa, jotka kumpuavat arjesta ja juhlasta. Monikulttuurisuus on niin kansallista kuin yksilöllistä. Kulttuuri-identiteetillä tarkoitetaan yksilön monikulttuurisuutta, joka kehittyy yhteydessä erilaisiin ryhmiin. (Sarraj ym. 2015, 40.) Seuraavissa kappaleissa avataan monikulttuurisuutta ja muita käsitteitä ilmiöinä mahdollisimman laajasti, tätä pro gradu -tutkielmaa tukevalla tavalla.

2.1 Monikulttuurisuus

Monikulttuurisuus on laaja käsite, mutta useimmiten sillä tarkoitetaan erilaisten kulttuuriryhmien olemassaoloa samassa yhteiskunnassa (Huttunen ym. 2005, 20; Ahtiainen 2006, 13; Paavola & Talib 2010, 26). Laajimmassa merkityksessään se kattaa etnisyyden, asuinpaikan, sosiaaliluokan, sukupuolen, iän, kyvyt, kielen, ammatin, erityisyyden, ja uskonnon. (Räsänen 2015, 170; Benjamin 2014, 67; Sitomaniemi-San 2009, 42.) Sosiaaliluokka, uskonto ja etnisuus voivat aiheuttaa ristiriitaisia tunteita ihmisille eri elämänvaiheissa, minkä vuoksi kulttuuri-identiteetin kehitykselle tulee luoda turvallinen ympäristö (Benjamin 2014, 67–68).

Monikulttuurisuus-käsite sisältää termin kulttuuri, joka on myös erittäin monimerkityksellinen. Kulttuuri-käsitteellä voidaan viitata ihmisten ja yhteiskuntien arvo-, käsite- ja tapajärjestelmiin kaikilla elämän osa-alueilla arjesta juhlaan. (esimerkiksi Virta 2008, 43–45; Benjamin 2014, 66; Huttunen ym. 2005, 26.) Toisin sanoen ihmisen toimintaan vaikuttavat arvot, näkemykset ja uskomukset muodostavat kulttuurin. Kulttuuri vaikuttaa siihen, miten ihminen jäsentää ja havaitsee ympäröivää maailmaa sekä kuinka hän järjestää ja luokittelee asioita. Kulttuurilla voidaan viitata myös ryhmää yhdistäviin ominaisuuksiin tai elämäntyyliin (Benjamin 2014, 66). Ryhmillä on omia tapoja toimia ja kokea erilaisissa tilanteissa. Kulttuurilla on aina historiallinen tausta, joka periytyy käsite- ja symbolijärjestelmien avulla, kuten kielet. (Räsänen 2015, 87.)

Kulttuuri-identiteetillä tarkoitetaan kokonaisvaltaista identiteettiä, joka ohjaa toimintaamme yhteydessä ympäröiviin kulttuureihin ja ihmisiin (Kaikkonen 2004, 66 & 72). Oman identiteetin ja kulttuuristen sidosryhmien tiedostaminen yhdessä muihin peilaamisen kanssa auttaa kehittämään kulttuuri-identiteettiä. (Räsänen 2015; 200.) Identiteetin kehittäminen ja vahvistaminen on merkittävä osa kasvatusta (Kaikkonen 2004, 72). Kulttuuri-identiteetin kehitykseen vaikuttavat kaikki asiat, joihin henkilö samaistuu taustansa, ominaisuuksiensa, ympäristönsä tai mielenkiinnonkohteidensa vuoksi. Jokaisella kulttuurilla ja henkilöllä on omat tapansa havainnoida, tulkita ja kokea ympäröiviä ihanteita sekä arvoja. (Benjamin 2014, 66–68.) Kulttuuri-identiteetti on merkittävässä osassa, jotta

voidaan ymmärtää monikulttuurisuutta sen laajimmassa merkityksessä, koska eri kulttuuri-identiteetin omaavien ihmisten kohdatessa syntyy monikulttuurisuutta. (Räsänen 2015, 201; Paavola & Talib 2010, 61–62.)

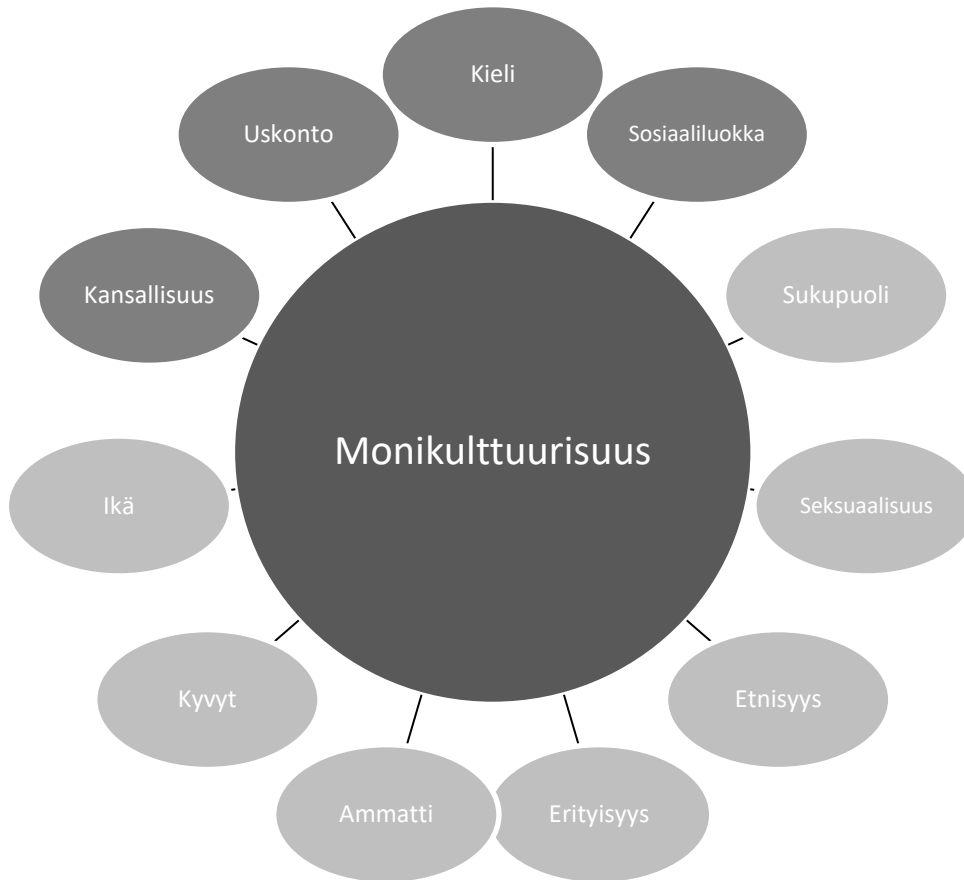
Jokainen yhteiskunta koostuu erilaisista yksilöistä, joilla jokaisella on oma yksilöllinen kulttuuri-identiteetti. Tällä tarkoitetaan sitä, että monikulttuurisuus ja kulttuuri-identiteetti muodostuvat samoista osa-alueista. Osa-alueet rakentuvat kerroksittain ja muuttuvat suhteessa siihen minkälaisiin kulttuureihin henkilö kokee kuuluvansa. (Räsänen 2015, 170–171.) Monikulttuurisuuden ja kulttuuri-identiteetin keskeiset osa-alueet ovat etnisyys, kansallisuus, sosiaaliluokka, sukupuoli, ikä, kyvyt, kieli, ammatti, erityisyys, ja uskonto. Erikseen voidaan vielä nimetä kodin kulttuuri sekä valtakulttuuri. (Esimerkiksi Räsänen 2015, 170; Benjamin 2014, 67; Sitomaniemi-San 2009, 42; Laine 2014, 145.)

Tämän tutkimuksen teoreettisena pohjana käytetään Marjo Räsänen (2015) ”monikulttuurikukka” -havainnekuvaa monikulttuurisuuden ja kulttuuri-identiteetin muodostumisesta (Räsänen 2015, 201). Räsänen havaintojen lisäksi teoreettisena pohjana on Johanna Sitomaniemi-Sanin (2009) tutkimuksessa käytetty kulttuurisen moninaisuuden merkitys ja Saija Benjaminin (2014) kuvaama yksilön kulttuuri-identiteettiin vaikuttavat ryhmäjäsennydet. (Benjamin 2014, 67; Sitomaniemi-San 2009, 42.)

Kuviossa 1 esitetään kaikki monikulttuurisuuden osa-alueet, sekä korostettuina on tämän tutkimuksen kannalta merkittävimmät osa-alueet. Tässä tutkimuksessa tutkitaan monikulttuurisuutta ainoastaan kielen, kansallisuuden, uskonnon ja sosiaaliluokan kautta. Tutkimuksen ulkopuolelle on jätetty sukupuoli, seksuaalisuus, ikä, etnisyys, kyvyt ja erityisyys. Sukupuoli ja seksuaalisuus ovat hyvin laajoja kulttuuri-identiteettiin vaikuttavia ilmiöitä, minkä vuoksi niitä ei ole mahdollista käsitellä tässä tutkimuksessa riittävässä laajuudessa. Tutkimukseen valituissa oppikirjoissa ei juurikaan käsitellä ikää, minkä vuoksi se on jätetty tutkimuksen ulkopuolelle.

Etnisyyttä, kykyjä ja erityisyyttä on vaikea havainnoida tekstistä niiden monimutkaisuuden vuoksi, mikä on yhtenä syynä niiden jättämiseen tämän tutkimuksen ulkopuolelle. Etnisyys on itsessään laaja käsite, mikä sisältää muun muassa kansallisuuden, asuinpaikan sekä uskonnollisen taustan riippuen kontekstista, jossa sitä käytetään. Kyvyt ja erityisyys ovat teemoina sellaisia, joihin ei ole paneuduttu historian oppikirjoissa. Kyvyt saattavat ilmetä ammattien yhteydessä, joten sitä havainnoidaan myös sosiaaliluokan kautta.

KUVIO 1. Monikulttuurisuuden osa-alueet (Benjamin 2014, 67; Räsänen 2015, 201; Sitomaniemi-San 2009, 42).

Kansallisuudella tarkoitetaan kuuluvuutta tiettyyn kansakuntaan sekä kulttuuriryhmään. Käsitteenä sana kansallisuus saatetaan sekoittaa myös sanaan kulttuuri, mutta sillä tarkoitetaan yleisimmin ihmisryhmää, joilla on yhteinen menneisyys, kieli tai kulttuurillisia piirteitä. Kansalaisuudella taas tarkoitetaan yksilön tunnetta kuuluvuudesta tietyn valtion tai poliittiseen yhteisöön. (Räsänen 2015, 204.) Tässä tutkimuksessa kansallisuudella tarkoitetaan kansojen nimityksiä ja heidän tapojensa kuvailua, kuten talonpoikien asumismuoto tai Aurinkokuninkaan pidot.

Uskonnolla tarkoitetaan uskoa ja kokemusta pyhyydestä, johon on muotoutunut erilaisia oppeja, jotka ilmenevät erilaisina tapoina. Räsänen (2015, 202) käyttää omassa tutkimuksessaan käsitettä maailmankatsomus, mutta käsillä olevan tutkimuksen luonteen ja aineiston sisällön vuoksi tässä tutkimuksessa käytetään käsitettä uskonto. Uskonto sisältää uskontojen nimien lisäksi kuvauksia uskonnollisista tavoista ja käytännöistä. Tämän lisäksi uskonto osa-alueeseen kuuluu uskonnon harjoittajien nimitykset kuten pappi tai piispa.

Kieli käsitteenä tarkoittaa käsite- ja ilmaisujärjestelmiä. Kieli on tärkeässä osassa itseilmaisua ja identiteetin rakentamista sekä kun ilmaistaan tiettyyn ryhmään kuulumista. Kielelliseen ilmaisuun

vaikuttavat myös kulttuuriset ominaisuudet, minkä vuoksi se on merkittävässä osassa, kun havainnoidaan monikulttuurisuuden ilmenemistä. (Räsänen 2015, 90.) Kieli on hyvin yksiselitteinen monikulttuurisuuden osa-alue, jonka alaluokkiin kuuluvat kielten nimet sekä erilaisten kielten kuvailut.

Sosiaaliluokka on yhdistelmä lähteinä toimineiden tutkimuksien käyttämistä nimityksistä sosiaaliryhmä ja yhteiskuntaluokka (Benjamin 2014, 67; Räsänen 2015, 201). Sosiaaliluokka sisältää tässä tutkimuksessa taloudellisen aseman ja perhetaustan lisäksi työn ja koulutuksen (Räsänen 2015, 202–203). Sosiaaliluokka monikulttuurisuuden osa-alueena on jaettu tässä tutkimuksessa alaluokkiin karkeasti säätyjen mukaisesti, koska oppikirjojen kattamalla ajanjaksolla, keskiajalta uuteen aikaan, vallitsi säätyjako. Sosiaaliluokkaa kuvaavat säädyt ovat hallitsijat, aatelisto, papisto, sotilaat, porvaristo, talonpojat ja säätyihin kuulumattomat. Hallitsijat ja sotilaat on erotettu erilleen aatelistosta, jotta saadaan moniulotteisempi kuva oppikirjojen sisällöstä. Säädyt tiivistävät oppikirjoissa mainitut ammattikunnat. Sosiaaliluokalla havainnoidaan säätyjen ja ammattien nimityksiä ja heidän tapojaan.

2.2 Kulttuurien kohtaaminen

Erilaisten kulttuurien välinen yhteistyö on alkanut tiivistymään maanviljelyksen myötä noin 12 000 vuotta sitten, mistä johtuen kulttuurien kohtaaminen ei ole pelkästään tämän vuosituhannen ilmiö (McNeill & McNeill 2006, 19–22). Kulttuurien kohtaamisia on syntynyt kautta aikojen taloudellisista ja valtaan liittyvistä syistä, ja siitä on ollut niin hyötyjä kuin haittojakin molemmille osapuolille. On tärkeää muistaa, että Euroopan ulkopuolisilla alueilla on ollut kulttuureja ja niiden kohtaamisia jo kauan ennen kuin eurooppalaiset ovat löytäneet nämä alueet. (Held & McGrew 2005, 33–45; McNeill & McNeill 2006, 22–23.)

Kulttuurien kohtaamisesta muodostuneihin muutoksiin liittyy niin vähemmistön sopeutumista kuin myös enemmistön sulautumista. Tätä kutsutaan akkulturaatioksi. (Liebkind 2001, 13; Soilamo 2008; 31.) Akkulturaatiolla tarkoitetaan siis erilaisten kulttuuristen ja etnisten ryhmien kohtaamisista muodostuneita ilmiöitä, joista seuraa muutoksia toiseen ryhmistä tai molempiin (Redfield ym. 1936, 146; Rinne 2019, 55). Akkulturaatio ilmenee muutosprosesseina, joissa toisiinsa yhteydessä olevat kulttuurit muovaavat yksittäisten ihmisten ja kokonaisten ihmisryhmien arvoja ja asenteita, käyttäytymistä sekä uskomuksia (Liebkind 2001, 13). Vähemmistön sulautuminen valtaväestöön eli assimilaatio on yleinen näkemys akkulturaation ilmentymiseen. Uudempi näkökulma painottaa monikulttuurisuutta ja sen arvostamista. (Berry 1997, 9–13; Rinne 2019, 55–56.)

Assimilaation eli sulautumismallin mukaan akkulturaatio on yksisuuntainen prosessi, jossa alkuperäiset etniset ja kulttuuriset identiteetit häviävät ajan mittaan täysin. Assimilaatiota voi tapah-

tua myös maahanmuuttaja väestössä. Assimilaatio mallin pääajatus on kahden kulttuurin kohtaaminen, jossa toinen kulttuureista sulautuu täysin toiseen kulttuuriin. Assimilaatiota voi tapahtua niin valtakulttuurista vähemmistöön kuin vähemmistöstä valtakulttuuriin. Amerikan mantereiden alkupe räiskansojen kohtalo on erinomainen esimerkki tästä ilmiöstä. (Soilamo 2008, 33.)

Monikulttuurisuutta painottava eli kulttuuri pluralistinen lähestymistapa on selvästi moniulotteisempi. Sen mukaan vähemmistö kulttuurien sopeutuessa enemmistöön, he pystyvät jossain määrin tai jopa kokonaan säilyttämään oman kulttuurinsa. Samalla enemmistöryhmän tulee sopeutua ja tarpeen vaatiessa muuttua. Monikulttuurisuutta painottavassa näkökulmasa kahden kulttuurin kohdatessa tapahtuu molempiin suuntiin sopeutumista ja kehittymistä, jossa omia tapoja säilytetään samalla sopeutuen toisten kulttuurien olemassa oloon. Näin kulttuurit muovautuvat toisiaan ymmärtäviksi yhteisöiksi, jotka elävät rinnatusten toisensa huomioiden. (Liebkind 2001, 14; Soilamo 2008, 32.)

2.3 Monikulttuurisuuskasvatus ja historian oppiaine

Monikulttuurisuuskasvatuksen kehittäminen alkoi 1970-luvulla Yhdysvalloissa ja Isossa-Britanniassa. Moniikulttuurisuuskasvatus on määritelty eritavoin eri tutkijoiden ja toimijoiden toimesta eri aikoina. (Sarraaj ym. 2015, 40.) Nykyisin sen tavoitteeksi nähdään tasa-arvoisen opetuksen luominen kaikille oppilaille riippumatta heidän taustoistaan (Sarraaj ym. 2015, 40). Monikulttuurisuuskasvatuksen tarkoitus ei ole keskittyä vain vähemmistöjen kouluttamiseen vaan kasvattaa kaikkia oppilaita ja koko väestöä (Räsänen 2015, 46). (Virta 2008, 51–53.) Suvaitsevaisuuskeskustelu peittää helposti alleen monikulttuurisuuskasvatuksen päätavoitteet (Lehtonen & Löytty 2003, 8–9). Oman kulttuuri-identiteetin sekä historian ymmärtäminen on monikulttuurisuuskasvatuksen päätavoite, jolla pyritään ymmärtämään kulttuurien moniulotteisuutta ja vähentämään ”me ja muut” -ajattelua (Laine 2014, 145).

Monikulttuurisuuskasvatukseen viitataan niin Yhdistyneiden kansakuntien lapsen oikeuksien julistuksessa kuin Suomen perusopetuslaissakin. Oppilaille tulee opettaa perusopetuslain mukaisesti kulttuurien tuntemusta sekä kasvattaa heistä eettisesti vastuullisia ja aktiivisia yhteiskunnan jäseniä, edistäen sivistystä ja tasa-arvoa (POL 1998, 2§ ja 46§). Yhdistyneet kansakunnat (YK) määrää lapsen oikeuksien sopimuksessa siitä, että koulutuksen tulee kunnioittaa sekä edesauttaa lapsen kulttuuri-identiteettiä (YK:n yleissopimus lapsen oikeuksista, 2014, 1c art 29, 22). Kulttuuri-identiteetin tutkiminen sekä kehittäminen on merkittävässä osassa historian opetusta, koska historian oppiaine koostuu

kulttuurien tuntemuksesta ja oppilaiden oman kulttuurin historiaan perehtymisestä. Historian oppiaineeseen kuuluu Euroopan ja maailman kulttuureihin ja niiden historiaan tutustuminen. Historia koostuu historian tapahtumien lisäksi kulttuurien kehityksen kuvailusta. (Vänttinen 2009,10.)

Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteissa (POPS 2014) on huomattavissa viittauksia monikulttuurisuuskasvatukseen oppiainekohtaisesti, mutta eniten se tulee esille arvoperustassa, perusopetuksen tehtävän sekä laaja-alaisen osaamisen kuvailussa (POPS 2014, 16, 18 & 21). Opetussuunnitelman arvoperustassa määritellään oppilaan oikeus ainutlaatuisuuteen sekä hyvään opetukseen, mikä sisältää identiteetin, ihmiskäsityksen ja maailmankuvan rakentumisen sekä eri kulttuureihin tutustumisen. Opetussuunnitelman arvoperusta painottaa, että opetuksen tulee olla sitoutumatonta mihinkään uskonnolliseen, katsomukselliseen tai puoluepoliittiseen aatteeseen. (POPS 2014, 15–16.) Laaja-alaisen osaamisen tavoitteena on muodostaa suurempia oppimiskokonaisuuksia, jotka laajentavat oppilaan aikaisempaa osaamista. Yksi laaja-alaisen osaamisen alueista on ”kulttuurinen osaaminen, vuorovaikutus ja ilmaisu” (L2), jolla pyritään antamaan oppilaille valmiuksia kestävään elämäntapaan sekä arvostamaan omaa ja muiden kulttuuriperintöä. (POPS 2014, 21.) Edellä mainittujen lisäksi opetussuunnitelmassa monikulttuurisuuskasvatukseen viitataan perusopetuksen toimintakulttuurin kuvailussa monikulttuurisuuteen ja kielitietoisuuteen kannustavassa kappaleessa. Tämän lisäksi ”kieleen ja kulttuuriin liittyviä erityiskysymyksiä” nimisen otsikon alla korostetaan oppilaiden yksilöllisten kulttuuri-identiteettien tukemista (POPS 2014, 28 & 86). Opetussuunnitelma pyrkii tuomaan esiin tietoja, taitoja ja arvoja, jotka koetaan olevan merkityksellisiä ja hyödyllisiä oppilaille myös tulevaisuuden yhteiskunnassa (Rinne 2019, 65). Opetussuunnitelma peilaa yleistä valtiollista arvomaailmaa, mikä sisältää monikulttuurisuuskasvatuksen lisäksi luonnon vaalimisen, tasa-arvon ja demokratian (Lea 2010, 43; Rinne 2019, 69).

Koulussa monikulttuurisuuskasvatukselle luonnollisimpia oppiaineita ovat sisältöjensä vuoksi muun muassa historia, yhteiskuntaoppi, uskonto, maantieto sekä kuvataide. (Virta 2008, 51–53.) Historia oppiaineen opetussuunnitelmassa sanotaan, että historian tehtävänä on kehittää historiatietoisuutta sekä kulttuurien tuntemusta, mutta myös kasvattaa oppilaista vastuullisia kansalaisia (POPS 2014, 257). Historian oppiaine on erittäin kulttuurikasvatuksellinen, mistä johtuen se on tärkeässä roolissa monikulttuurisuuskasvatuksessa luokahuoneissa. Opetussuunnitelmassa mainitaan, että keskeisenä historian oppiaineen tavoitteena on tutustua oppilaiden oman kulttuurin sekä lähialueen historiaan (POPS 2014, 258). Luokat ovat harvoin täysin homogeenisiä, jolloin oppilaiden kulttuurien historioita sisällyttäessä tulee huomioida kantäväestön lisäksi vähemmistöt ja maahanmuuttajalapset. Historian oppiaine tarjoaa oivallisen pohjan erilaisten ilmiöiden moniperspektiiviseen ja kriittiseen tutkimiseen (Virta 2008, 168).

Historiaa opetetaan alakoulussa neljänneltä tai viidenneltä luokalta alkaen (POPS 2014, 257). Oppimateriaalit on useimmiten suunnattu viidennelle ja kuudennelle vuosiluokalle, mutta muutamia

neljännen luokan materiaaleja on jo markkinoilla. Historian oppiaineen tehtävä on kulttuurien tuntemuksen ja historiatietoisuuden kehittäminen sekä herättää oppilaissa kiinnostusta menneisyyttä ja ihmisen toimintaa kohtaan. Historian ymmärtäminen auttaa havainnoimaan nykyisyyttä sekä oivaltamaan maailman kehityspolkuja. (POPS 2014, 257.) Alakoulun historian opetus muodostuu historian kronologisesta tarkastelusta esihistoriasta uuden ajan murrokseen. (POPS 2014, 258.)

2.4 Oppikirjat historian oppiaineessa ja tutkimusaineistona

Oppikirjat ovat keskeinen osa suomalaista opetuskulttuuria kaikissa oppiaineissa (Mikander 2015, Heinonen 2005, 245; Julkunen 1988). Historian opetuksessa oppikirjat ovat varsinkin olleet, ja ovat edelleen keskeisessä osassa alakoulusta lukioon asti. Opetusmateriaalit ja opetusmenetelmät ovat muuttuneet viimeisen kymmenen vuoden aikana paljon, esimerkiksi kirjattomat luokat sekä nettimateriaalien käyttö muutenkin ovat lisääntyneet. Oppikirjat ovat kuitenkin nettimateriaalien pohjana ja näin verrattavissa oppikirjoihin. (Ouakrim-Soivio 2014, 214.) Suomessa oppikirjat perustuvat opetussuunnitelman perusteisiin. Oppikirjat nähdään tärkeäksi osaksi opetusta, koska niiden ajatellaan tuovan opetussuunnitelman abstraktit sisällöt käytännön tasolle (Heinonen 2005, 225). Tämän takia niiden sisältöjä tulisi tutkia, jotta oppikirjoja pystytään kehittämään nykyisiin sekä tuleviin luokkahuoneisiin sopiviksi.

Tässä tutkimuksessa oppikirjalla tarkoitetaan opetustarkoitukseen laadittua teosta ja oppimateriaalilla tarkoitetaan oppiainesta, jonka avulla oppilaille välitetään opittavia sisältöjä (Rinne 2019, 71; Heinonen 2005, 7). Oppikirjojen sisältöjen pitäisi olla yleispäteviä ja tosia tiedoiltaan (Loftsdóttir 2010, 30). Oppikirjat on koettu pitkään olevan tärkein informaation lähde alakoulun opetuksessa (Ouakrim-Soivio 2014, 211). Opetushallitus luopui oppikirjojen valvontatehtävästään 1992, jonka jälkeen sisällöistä sekä laadusta ovat vastanneet ainoastaan oppikirjakustantajat. Suomessa keskitettyä oppikirjojen valvontaa ei siis ole. Opettajalle jääkin suuri vastuu selvittää, mikä oppikirja olisi hänen luokalleen paras mahdollinen apu oppimiseen. (Ouakrim-Soivio 2014, 201; Rinne 2019, 71.)

Tutkimusta oppikirjojen roolista opetuksessa on tehty varsin vähän Suomessa, mutta aihealueeseen on perehtynyt esimerkiksi Juha-Pekka Heinonen (2005). Heinonen selvitti tutkimuksessaan opettajien kokemuksia siitä, millainen on hyvä oppimateriaali. Opettajilta saatujen vastausten perusteella hyvän oppimateriaalin tulisi olla selkeää, monipuolista, motivoivaa sekä sen tulisi helpottaa eriyttämisen suunnittelua luokkatilanteissa (Heinonen 2005, 245). Koulutyön suunnittelussakin oppikirjojen merkitys korostuu, koska koulujen omat opetussuunnitelmat laaditaan usein oppikirjojen mukaisiksi (Rinne 2019, 71–72; Heinonen 2005, 247). Oppimateriaalien vaikutusta oppimistuloksiin

ovat tutkineet Kablan, Topan ja Erkan (2013). Tutkimuksesta selvisi, että laadukkailla oppimateriaaleilla on positiivinen yhteys oppimistuloksiin (Kablan, Topan & Erkan 2013, 1640).

Kansainvälistä tutkimusta monikulttuurisuudesta, oppikirjoista ja historian oppiaineesta on tehty paljon, mutta hyvin erilaisia näkökulmista. Tämän pro gradu -tutkimuksen kannalta merkittäviä kansainvälisiä tutkimuksia löytyi muutamia. Esimerkiksi amerikkalaisissa tutkimuksissa on saatu selville, että oppilaat pääosin ovat kiinnostuneita muista kulttuureista. Onkin tärkeää, että oppilaat pääsevät tutustumaan muihin kulttuureihin sellaisessa iässä, kun he pohtivat sitä keitä he itse ovat ja keitä heidän ympärillään on. (Sarraj ym. 2015, 43.) Pohjoismaalaisia oppikirjoja tutkineet tutkijat ovat huomanneet eurosentrismin sekä ”me ja muut” -ajattelun yleisyyden oppikirjojen sisällöissä ja varsinkin historian kirjoissa (Loftsdóttir 2010, 41). Eräässä ruotsalaistutkimuksessa on todettu, että yläasteen historian oppikirjoissa keskitytään länsimaihin ja muihin maihin tutustutaan ainoastaan yhteydessä länsimaihin. Samaisessa tutkimuksessa todetaan myös, että historian oppikirjat on kirjoitettu tulevaisuuden näkökulmasta, jossa länsimainen demokratia nähdään parhaana mahdollisena tuloksena historian kululle. Pelkän länsimaalaisen näkökulman esittely oppikirjoissa voi antaa Euroopan ulkopuolisista maista muuttaneille oppilaille sellaisen kuvan, että heidän sukunsa alkuperäisellä historialla ei ole väliä tai se ei ole yhtä tärkeää kuin eurooppalainen historia. (Andersson 2010, 55–56.)

Aikaisempia tutkimuksia historian oppiaineesta on Suomessa tehty pääasiassa yläkoulun puolella esimerkiksi historiataitojen näkökulmasta (Hietala 1982, Vánttinen 2009). Oppikirja-analyysyjä on myös tehty, mutta niissä tutkimuksen kohteena ovat useimmiten yläkoulun tai lukion oppikirjat (Lampinen 2013). Alakoulun historian oppikirjoja on tutkittu todella vähän, lähinnä opinnäytetöissä, esimerkiksi sukupuolen ja tasa-arvon tai Suomen kulttuurivähemmistöjen näkökulmasta (Urho 2015; Viitala 2017; Korva 2012). Yleisestikin oppimateriaalien ja oppikirjojen tutkimusperinne on ollut toistaiseksi melko vähäistä Suomessa. (Ouakrim-Soivio 2014, 201). Oppimateriaaleja on tutkittu enemmän Suomen koulukäytäntöjen ja oppimateriaalien käytettävyyden näkökulmasta, kuin oppikirjojen sisältöjen puolesta (Julkunen 1988, 9).

Oppikirjojen ollessa keskiössä historian opetuksessa onkin tärkeää, että oppiaineen pääinformaationlähde on rakennettu moniulotteisesti ja monikulttuurisuuskasvatus huomioon ottaen (Ouakrim-Soivio 2014, 214; Heinonen 2005, 245). Eurosentrisyys on ollut historian oppikirjoissamme vallitseva näkökulma 1980-luvulla (Hietala 1982, 56–57). Eurosentrisyys tarkoittaa tässä tutkimuksessa Eurooppa-keskeistä lähestymistapaa historiaan, jolloin oppikirja on kirjoitettu eurooppalaisesta näkökulmasta (Vánttinen 2009, 74). Euroopan historian lisäksi oppikirjoissa tarkasteltiin aiemmin Euroopan ulkopuolisia kulttuureja, mutta kerronnan näkökulma oli selvästi Eurooppa-keskeinen. Historian oppikirjojen maailmankuvia voidaan pitää yksipuolisina, koska muiden kulttuurien näkökulmat on jätetty lähes kokonaan pois. (Hietala 1982, 56–57.) Eurosentrismi on yleistä kaikessa

opetuksessa myös Yhdysvalloissa, jonka monikulttuurisuus on monin tavoin koettu pitkäaikaisemmaksi ja voimakkaammaksi kuin Suomessa (Sarraj ym. 2015, 39).

Aiemmin tehtyä monikulttuurisuutta ja kulttuurien kohtaamista koskevaa suomalaista tutkimusta, joissa tutkimuskohteena on koulun historian kirjat, oli haastavaa löytää. Tutkijat ovat saattaneet suunnata kiinnostuksensa tämän teeman ympäriltä vanhempiin oppilaisiin, koska monikulttuurisuus on hankala ja abstrakti käsite. Ylemmillä luokilla oppilaiden abstraktin ajattelun kehitys on alkanut, joten korkeammilla kouluasteilla on helpompaa käsitellä monikulttuurisuutta ja kulttuurien kohtaamista. Ylempien luokkien oppilaiden historian oppikirjoja tutkimalla on saatu yleiskuvaa antavaa tietoa oppikirjojen tilasta. Esimerkiksi oppikirjoissa Euroopan ulkopuolisista kulttuureista kerrotaan melko yksipuolisesti, ja lähinnä kohtaamisissa eurooppalaisten kanssa. (Löfström 2014, 27.) Oppikirjojen monikulttuurisuuskäsitys perustuu useimmiten yhtenäisen kansallisvaltion ajatukselle, jota sen ulkopuoliset kulttuurit monipuolistavat. Kulttuuria käsitellään oppikirjoissa ristiriitaisesti. Suurimmaksi osaksi kulttuuri nähdään stereotyyppisenä ja jähmeänä kokonaisuutena. (Rinne 2019, 286–287.) Oppikirjoissa kulttuuri määritellään useimmiten enemmän arkipäiväisiin seikkoihin, kuten vaatteisiin ja ruokaan liittyviin asioihin. Kulttuureihin liittyviä abstrakteja asioita, kuten arvoja ja uskomuksia, ei käsitellä oppikirjoissa riittävästi. Tämän vuoksi ne antavat pintapuolisen kuvan kulttuureista, ja näyttävät vahvistavan kulttuuristereotyyppioita. Tärkeässä roolissa kulttuureja käsitellessä ovat opettajien ja oppilaiden omat asenteet ja motivaatio. (Paige, Jorstad, Siaya, Klein & Colby 2003, 216–221; Paavola & Talib 2010, 27.) Nyt tarvitaankin uutta tutkimusta monikulttuurisuuden ilmenemisestä nimenomaan alakoululaisten oppikirjoissa.

Monikulttuurisuuden ilmentymistä opetuksessa on tutkittu lähinnä oppilaiden ja opettajien näkökulmasta. Oppimateriaaleja on tutkittu selvästi vähemmän. Esimerkiksi Arja Virran (2008) tutkimuksessa tutkittiin historian opettajia, opettajaksi opiskelijoita sekä maahanmuuttajataustaisia oppilaita heidän kokemuksistaan ja käsityksistään suomalaisesta historian opetuksesta. Kyseisessä tutkimuksessa selvisi, että suurin osa maahanmuuttajaoppilaista on kiinnostunut historiasta oppiaineena, mutta sen suurimpana haasteena pidettiin kieltä. Oppilaiden haastatteluissa selvisi laaja kiinnostus oman kotimaan historiaa kohtaan, mutta toisaalta oppilaat eivät halunneet saada erityiskohtelua luokassa. (Virta 2008, 162–163.) Tämä nostaa esille monia kysymyksiä monikulttuurisemman historian opetuksen järjestämisen vaikeudesta. Virta (2008) toteaa tutkimuksessaan, että Suomen historian opetus on varsin yksiäänistä edelleen, vaikka opettajat pyrkivätkin koko ajan kohti moniperspektiivisempää opetustapaa (Virta 2008, 160).

3 TUTKIMUSKYSYMYKSET

Tämän tutkimuksen tarkoituksena on selvittää, miten monikulttuurisuus ilmenee kuudennen luokan historian oppikirjoissa. Pyrkimyksenä on tarkastella monikulttuurisuutta sen laajimmassa merkityksessä. Monikulttuurisuuden ilmenemistä havainnoidaan ensin neljän monikulttuurisuuden osa-alueiden avulla: kansallisuus, kieli, uskonto ja sosiaaliluokka. (Esimerkiksi Räsänen 2015, 170; Benjamin 2014, 67; Sitomaniemi-San 2009, 42.) Oppikirjojen tekstikappaleet toimivat analyysiyksiköinä, jotka luokitellaan monikulttuurisuuden osa-alueisiin. Monikulttuurisuuden osa-alueiden ilmenemismäärän havainnoinnilla selviää miten laajan ja monipuolisen kulttuurikuvan historiasta oppikirjat luovat ja keiden historiasta ne kertovat eniten. Ensimmäinen tutkimuskysymys on:

1. *Millä tavalla ja missä määrin monikulttuurisuuden osa-alueet ilmenevät valituissa historian oppikirjoissa?*

Monikulttuurisuutta tutkitaan oppikirjoista monikulttuurisuuden osa-alueiden avulla. Monikulttuurisuuden osa-alueiden alaluokkien esiintymistiheyttä pidetään merkinä kulttuurien kohtaamisesta. Kulttuurien kohtaamista ja siten myös monikulttuurisuutta ilmentävistä analyysiyksiköistä havainnoidaan, kenen näkökulmasta tapahtumista kerrotaan. Lisäksi näistä analyysiyksiköistä tarkastellaan esittävätkö ne monikulttuurisuutta assimilaation eli sulautumisen vai monikulttuurisuuteen kannustavan näkökulman kautta (Liebkind 2001, 13; Soilamo 2008; 31). Viimeisenä pyritään löytämään mahdolliset asenteelliset ilmaukset näistä monikulttuurisuutta ilmentävistä analyysiyksiköistä. Toisena tutkimuskysymyksenä on:

2. *Millaisissa kulttuurien kohtaamisissa monikulttuurisuutta ilmenee valituissa historian oppikirjoissa?*

4 TUTKIMUKSEN TOTEUTTAMINEN

4.1 Oppikirjat aineistona

Tässä tutkimuksessa tutkittiin kolmen oppikirjakustantajan 6.-luokan historian oppimateriaaleja. Käytössä on harkinnanvarainen näyte, eli oppikirjanäyte on valittu tutkijan oman harkinnan perusteella juuri tämän tutkimuksen tavoitteiden mukaisesti. (Soininen & Merisuo-Storm 2009, 121). Tutkimuksen otannaksi valikoitui Otavan Forum 6, SanomaPro Ritari 6 ja Edukustannuksen Mennyt III. Taulukossa 1 esitetään tutkimukseen valittujen oppikirjojen perustiedot. Oppikirjojen suosiosta tai käyttölaajuudesta ei ole olemassa luotettavaa tilastoa, joten suosituimpien kirjasarjojen löytämiseen tarvittiin luovaa ratkaisua. Valinta pohjaa aikaisempiin tutkimuksiin yläkoulun sekä lukion historian oppikirjoista, joissa suosituimmiksi oppikirjakustantajiksi ovat nousseet SanomaPro, Otava ja Tammi (Ouakrim-Soivio 2014, 204). Tammen kustannusyhtiöllä ei ole tällä hetkellä tarjolla POPS 2014 mukaista oppikirjaa, minkä vuoksi kolmanneksi kirjaksi valikoitui Edukustannuksen Mennyt III. Oppikirjat ovat julkista materiaalia, ja niiden käyttöön tutkimuksessa ei ole välttämätöntä pyytää lupaa kustantajilta. Tässä tutkimuksessa oppimateriaaleista pyydettiin näytekappale tutkimustarkoituksiin suoraan kustantajilta.

Tutkimuksen kohteena on kolme oppilaan oppikirjaa. Tehtäväkirjat jätetään pois tutkimuksesta, koska ne eivät tue tutkimuksen tavoitetta, vaan sisältävät saman informaation kuin tekstikirjat. Historiaa opetetaan paikoittain jo neljänneltä luokalta alkaen, mutta kuudes luokka valikoitui sisältönsä sopivuuden vuoksi tarkastelun kohteeksi. Historian oppiaineessa kuudennen luokan aikana käsitellään historiaa keskiajalta uuteen aikaan asti.

TAULUKKO 1. Tiedot tutkittavista oppikirjoista.

Oppikirjan nimi	Kustantaja	Julkaisu-vuosi	Luokka-aste	Käsiteltävä ajanjakso	Kokonais-sivumäärä
Forum 6	Otava	2016	6	Keskiajan alusta Ranskan vallankumoukseen	207
Ritari 6	SanomaPro	2016	6	Antiikin lopulta 1700-luvun lopulle	156
Mennyt III	EduKustannus	2018	6	Uuden ajan alusta 1700-luvulle.	103

Kustannusyhtiö SanomaPro:n historian oppimateriaalisarja Ritari tarjoaa oppimis- ja opetusmateriaalia niin painettuna kuin digitaalisena alakoulun tarpeisiin. Oppikirjoissa pyritään painottamaan tutkimisen ja historian taitoja. Tämän tutkimuksen tarkoituksiin valittiin Ritari 6 (2016), joka kattaa ajanjakson keskiajalta uuteen aikaan niin maailman kuin Suomenkin historian näkökulmista. Laajasta materiaalista tutkitaan vain oppikirjaa eli erillinen digitaalinen aineisto ja opettajanmateriaali on jätetty pois tutkimuksesta. Ritari on oppikirjana hyvin tietopainotteinen ja kuvituksen tukena on aitoja historiallisia kuvia. Ritari 6 kirja koostuu viidestä kokonaisuudesta: Keskiaika Euroopassa, Keskiaika pohjolassa, Uuden ajan alku, 1600- ja 1700-luvut maailmalla sekä Uusi aika pohjolassa. Kokonaisuudet sisältävät viidestä seitsemään oppikirjan kappaletta, tutki-, tarina- ja museossa -osiot sekä kertauskappaleen. (sanomapro.fi)

Otava kustannusyhtiön historian oppikirjasarjasta Forum löytyy oppimateriaalia alakoulun 5.–6.-luokkalaisille. Materiaaliin kuuluu oppikirjoja ja tehtäväkirjoja sekä digitaalisia tehtäviä. Forum tarjoaa myös opettajille omaa materiaalia. Kirjasarja on rakennettu uuden opetussuunnitelman mukaiseksi ja siinä korostetaan historiallisen tiedon ymmärtämistä sekä käyttämistä. Forum-kirjoista löytyy paljon tutkimustehtäviä, joissa tutkitaan erilaisia lähteitä. Sisällöllisesti Forum 6 (2016) käsittelee ajanjakson keskiajalta uuteen aikaan asti. Historiaa käsitellään sekä maailmanhistorian että Suomen historian näkökulmasta. Kuvitukseltaan Forum on painottanut autenttisiin historiallisiin kuviin esineistöä sekä taiteesta, mutta näitä tuetaan kuvituskuvilla. (oppimisenpalvelut.otava.fi)

Edukustannus -yhtiön Mennyt -kirjasarja on historian oppimateriaalisarja, josta löytyy materiaalia 4.–6.-luokkalaisille oppilaille sekä kirjoina että digitaalisina oppimateriaaleina. Oppilaan materiaalin lisäksi Mennyt -sarjalta löytyy opettajan materiaalia. Oppimateriaali on Edukustannuksen nettisivujen mukaan uuden opetussuunnitelman mukainen, eli historian opetuksessa keskitytään historiallisen ajattelun ja kokonaisuuksien ymmärtämisen kehittymiseen (edukustannus.fi). Tässä tutkimuksessa perehdytään oppimateriaalisarjan kolmanteen eli viimeiseen oppikirjaan Mennyt III (2018), joka sisältää 6.-luokan oppisisältöjä. Oppikirja sisältää kahdenlaisia tekstejä, jotka antavat kirjasarjalle omaleimaisuutta: asiatekstejä, jotka perustuvat tutkijoiden näkemyksiin sekä kertomuksellista tekstiä, jonka tarkoitus on elävöittää asiatekstiä kertomalla joko oikeiden tai kuvitteellisten henkilöiden elämästä. Oppikirja käsittelee paljon tavallisten ihmisten elämää eri ajanjaksoilla.

4.2 Oppikirjan laadullinen sisällönanalyysi

Tämä tutkimus on toteutettu teorialähtöisenä, laadullisena sisällönanalyysinä. Sisällönanalyysin tarkoituksena on järjestää aineisto tiiviiseen ja selkeään muotoon ilman, että sisällön informaatio muuttuu tai katoaa. Sisällönanalyysin eri muodot soveltuvat erilaisten dokumenttien kuten haastatteluiden

tai oppikirjojen analysointiin. (Tuomi & Sarajärvi 2018, 117–118.) Teorialähtöinen sisällönanalyysi pohjautuu aikaisempaan käsitejärjestelmään, joka voi olla valmis teoria, malli tai niihin perustuva käsitejärjestelmä (Tuomi & Sarajärvi 2018, 127). Tämän tutkimuksen pohjateorianäkökulmana käytetään useamman tutkijan käyttämää käsitejärjestelmää monikulttuurisuuden ja kulttuuri-identiteetin osa-alueista. Räsänen havainnekuva ”monikulttuurikukka” (Räsänen 2015, 201) yhdessä Benjaminin kuvio ”kulttuuri-identiteettiin vaikuttavista ryhmistä” (Benjamin 2014, 67) toimivat pohjana tämän tutkimuksen käsitejärjestelmälle yhdessä muiden tutkijoiden havaintojen kanssa (ks. kuvio 1). (Sitoma- niemi-San 2009, 42; Laine 2014, 145.)

Analyysin ensimmäinen vaihe oli muodostaa analyysirunko, joka nähdään taulukosta 2. Strukturoidulla analyysirungolla tarkoitetaan tarkasti analyysiä ohjaavaa analyysirunkoa, jolla voi- daan testata aiempaa käsitejärjestelmää tai teoriaa erilaisissa konteksteissa. Tässä tutkimuksessa ky- seessä on käsitejärjestelmän pohjalta luotu analyysirunko. Analyysirunko on määritelty tutkimuksen kannalta merkittävien käsitteiden ympärille, jotka käsittelevät monikulttuurisuuden osa-alueita ja nii- den alaluokkia. Aineistoa luokitellessa aineistosta etsittiin systemaattisesti analyysirungon mukaisia osioita. (Tuomi & Sarajärvi 2018, 127.)

TAULUKKO 2. Analyysirunko: monikulttuurisuuden osa-alueet, esimerkkejä niiden alaluokista.

Monikulttuurisuuden osa-alueet			
Kieli	Kansallisuus	Uskonto	Sosiaaliluokka
- Suomen kieli ○ suomeksi	- suomalainen - ranskalainen	- kristinusko yleisesti ○ raamattu ○ uskonpuh- distus ○ kirkko	- hallitsija - talonpoika - papisto - porvaristo - aatelisto - sotilas - säätyihin
- Latinan kieli	- intiaani	- katolilaisuus - protestanttisuus - islam ○ muslimi	- säätyihin kuulumattomat
- Intiaanikieli		- muinaisuskonnot ○ rituaalit	

Ennen aineiston analysointia ryhtymistä määriteltiin analyysiyksikkö. Yleisimpiä yksiköitä ovat sanat, lauseet, sanayhdistelmät ja ajatuskokonaisuudet. Analyysiyksikkö voi olla aineiston luonnollinen osa, jota ei jaeta pienempiin osiin. (Tuomi & Sarajärvi 2018, 122.) Tässä tutkimuksessa analyysiyksiköksi valittiin tekstikappale, eli aineiston luonnollinen osa.

Tutkimuksen seuraavassa vaiheessa aineisto pelkistettiin eli siitä poimittiin tutkimukselle olennaiset analyysiyksiköt. Pelkistäessä aineisto ryhmiteltiin karkeasti yläluokkiin, eli monikulttuurisuuden eri osa-alueisiin sekä luokittelemattomiin (ks. taulukko 3). Luokittelemattomissa analyysiyksiköissä ei ilmennyt monikulttuurisuuden osa-alueita, minkä vuoksi niitä ei luokiteltu osa-alueiden mukaisesti. (Tuomi & Sarajärvi 2018, 123–124.) Samalla laskettiin yläluokkiin ryhmiteltyjen analyysiyksiköiden lukumäärät, eli aineisto kvantifioitiin. Kvantifioinnissa voidaan laskea kuinka monta kertaa kuhunkin yläluokkaan kuuluvat analyysiyksiköt ilmenevät aineistossa (ks. taulukko 4). (Tuomi & Sarajärvi 2018, 135–137.) Yksittäinen analyysiyksikkö voi ryhmittelyssä kuulua yhteen tai useampaan yläluokkaan. Esimerkiksi ”ranskalainen kuningas” kuuluu sekä etnisyyden että sosiaaliluokan alle. Esimerkkitaulukkoissa on käytetty esimerkkinä yhtä valituista oppikirjoista, *SanoPro:n* Ritari 6 (ks. taulukko 3).

Yläluokkiin ryhmitellyt analyysiyksiköt luokiteltiin analyysirungon mukaisesti monikulttuurisuuden osa-alueiden alaluokkiin (ks. taulukko 3). Alaluokat muodostuivat monikulttuurisuuden osa-alueiden merkityksien sekä oppikirjojen sisältöjen mukaan. Samalla alaluokkien ilmenemismäärät kvantifioitiin myöhempää käyttöä varten, jossa tarkastellaan millaisessa suhteessa monikulttuurisuuden eri osa-alueet ilmenevät aineistossa. Alaluokista havainnoidaan lisäksi kenen historiaa kerrotaan, ja millä tavalla. Näin vastataan ensimmäiseen tutkimuskysymykseen: Millä tavalla ja missä määrin monikulttuurisuuden osa-alueet ilmenevät valituissa historian oppikirjoissa?

Alaluokat ohjaavat syvempään sisällönanalyysiin, jolla vastataan toiseen tutkimuskysymykseen: Miten monikulttuurisuus ilmenee valituissa historian oppikirjoissa? Monikulttuurisuus ilmenee niissä analyysiyksiköissä, joissa mainitaan useampi saman monikulttuurisuuden osa-alueen alaluokka. Esimerkiksi sosiaaliluokka osa-alueeseen luokitellussa analyysiyksikössä mainitaan yhtä aikaa kuningas sekä talonpoika. Näistä monikulttuurisuutta ilmentävistä analyysiyksiköistä selvitetään: onko kyseessä millainen kulttuurien kohtaaminen ja kenen näkökulmasta kohtaamisesta kerrotaan. Näiden lisäksi pohditaan ilmentävätkö nämä analyysiyksiköt jotain tiettyä akkulturaation näkökulmaa monikulttuurisuuteen tai onko kieli arvottavaa tai asenteellista. Taulukko 3 esittää aiemmin kuvailut aineiston analysoinnin vaiheet.

TAULUKKO 3. Esimerkki aineiston analyysiyksiköiden luokittelusta monikulttuurisuuden osa-alueiden mukaan.

Alkuperäisilmaus	Yläluokka	Alaluokka	Näkökulma
” Lähi-itään tehtiin useita ristiretkiä 1100–1200-luvuilla. Ristiretkille lähti niin tavallisia talonpoikia, kauppiaita kuin kuninkaiden johtamia ritarien armeijoitakin. Ritarit toivoivat saavansa valloitetuilta alueilta itselleen linnan ja maata. Kauppiaita taas kiinnosti mahdollisuus tuoda itämaisia tavaroita Länsi-Eurooppaan. Kaikkia innosti paavin lupaus, jonka mukaan ristiretkellä kuolleet ihmiset saisivat syntinsä anteeksi.” (Ritari 6 2016, 22)	Uskonto Sosiaali- luokka	Kristinusko Talonpoika Kuningas Kauppias Ritari Paavi	Kulttuurien kohtaaminen: Eurooppalaiset kristityt matkustavat Lähi-itään.
”Vaihtokaupasta siirryttiin vähitellen taas käyttämään rahaa, kun kaukokauppa lisääntyi. Kaupankäynnillä saattoi nyt rikastua, mikä kannusti kauppiaita käyttämään rahaa.” (Ritari 6 2016, 24)	Sosiaali- luokka	Kauppias	Eurooppalainen porvaristo
”Afrikasta tuodut orjat kestivät raskasta työtä ja tauteja paremmin kuin intiaanit. Siksi orjakauppa Afrikasta Amerikkaan oli eurooppalaisille kannattavaa.” (Ritari 6 2016, 81)	Sosiaali- luokka Kansallisuus	Orja Afrikkalainen Intiaani Eurooppalainen	Kulttuurien kohtaaminen: Orjien kuvailua eurooppalaisten näkökulmasta. Afrikkalaisten ja intiaanien vertailu.

4.3 Tutkimusmenetelmän luotettavuus

Tutkimuksen luotettavuuteen laadullisessa tutkimuksessa vaikuttavat tutkija, aineisto, analysointitapa ja tulosten esittäminen (Tuomi & Sarajärvi 2018, 135–138). Tutkimuksen aineistoksi valikoidut oppikirjat ovat julkisia ja peräisin suurimmilta oppikirjakustantajilta, joten tutkimus on toistettavissa. Oppikirjat edustavat tämän hetkistä historian oppikirjojen kirjoa. Valittujen kirjojen lisäksi suoma-

laisissa kouluissa on tietävästi käytössä vain yksi muu nykyisen opetussuunnitelman mukainen historian oppikirja, *Tutki ja tulkitse - Alakoulun historia*. Kyseisen kirjasarjan kuudennen luokan oppikirja ilmestyi vasta tutkimuksen aloittamisen jälkeen, minkä vuoksi se jäi tutkimuksen ulkopuolelle. Oppikirjoista valikoitiin ainoastaan kuudennen luokan kirjat, koska alempien luokkien oppikirjat on laadittu vastaavalla tavalla ja niiden kirjoittajat ovat samoja henkilöitä.

Oppikirjojen sisältöjä on pyritty kuvaamaan objektiivisesti käyttäen apuna aiempaa teoriaa sekä sisällönanalyysiä. Tutkimuksen luotettavuutta on pyritty lisäämään aineiston analyysin tarkalla kuvailulla ja sen vaiheiden kirjaamisella. Oppikirjojen pelkistäminen ja sisällönanalyysi suoritettiin muutaman kuukauden sisällä, jotta luokittelu ja tulkinnat pysyisivät yhdenmukaisina (Tuomi & Sarajärvi 2018, 164). Sisällönanalyysiä on kritisoitu siitä, että siinä tutkimuksen aineisto ainoastaan järjestetään ja eritellään erilaisessa muodossa, minkä jälkeen johtopäätöksien tekeminen saattaa jäädä heikoksi (Tuomi & Sarajärvi 2018, 117). Tätä ongelmaa on pyritty välttämään tässä tutkimuksessa muodostamalla kuvaavia taulukoita analyysin tueksi. Kvantifointi tukee myös analyysin tuloksia ja helpottaa johtopäätöksien tekoa. Pohdinnassa tuloksia käsitellään aikaisemman teorian pohjalta.

Tutkijalla on suuri vaikutus tutkimuksen luotettavuuteen, minkä vuoksi useamman tutkijan läsnäolo toisi tutkimukselle lisäluotettavuutta. Tässä tutkimuksessa yhden tutkijan mahdollista vaikutusta on pyritty vähentämään tarkalla analyysin suunnittelulla, jossa tulkintaa tehdään vasta analyysin viimeisessä vaiheessa. Tutkijan tulee pyrkiä osoittamaan luotettavasti yhteys tulosten ja aineiston välillä. Tutkimusasetelma on luotu aiemman teorian pohjalta, mikä vähentää tutkijan vaikutusta. Tulkinnat ja havainnot pyritään esittämään puolueettomasti aiemman teorian pohjalta. (Tuomi & Sarajärvi 2018, 135-138, 160.)

5 TULOKSET

Tässä tutkimuksessa selvitettiin miten monikulttuurisuutta ilmenee valituissa kuudennen luokan historian oppikirjoissa. Aluksi käsitellään monikulttuurisuuden ilmentymismäärää valituissa historian oppikirjoissa osa-alueittain. Osa-alueiden esiintymistä kirjakohtaisesti verrataan kirjojen välillä. Monikulttuurisuuden osa-alueiden laaja ilmeneminen viestii siitä, että kirja on kirjoitettu monikulttuurisesta näkökulmasta. Tämän jälkeen esitellään miten kulttuurien kohtaamista ilmentävissä analyysiyksiköissä ilmenee monikulttuurisuutta. Samalla pohditaan, kenen näkökulmasta kohtaamisista on kerrottu. Lopuksi havainnoidaan, onko kerronta arvottavaa.

5.1 Monikulttuurisuuden osa-alueiden ilmentyminen historian oppikirjoissa

Tässä osiossa tarkastellaan miten ja missä määrin monikulttuurisuuden osa-alueet ilmenevät valituissa historian oppikirjoissa. Tätä varten historian oppikirjat jaettiin analyysiyksiköihin, jotka luokiteltiin monikulttuurisuuden osa-alueiden mukaisesti. Taulukko 4 kertoo monikulttuurisuuden osa-alueiden lukumäärät ja esiintymisosuudet valituista oppikirjoista. Osa analyysiyksiköistä on luokiteltu useampaan kuin yhteen osa-alueeseen, mikä näkyy siinä että esiintymisosuudet taulukossa 4 tuottavat yli sadan prosentin summan. Kaikissa valituissa historian oppikirjoissa ilmenee jokaista tässä tutkimuksessa havainnoitavaa monikulttuurisuuden osa-aluetta. Valittujen historian oppikirjojen sivumäärät vaikuttavat analyysiyksiköiden lukumäärään siten, että pidemmissä kirjoissa on enemmän analyysiyksiköitä. Oppikirjojen analyysiyksiköiden määrässä oli eroavaisuuksia, minkä vuoksi monikulttuurisuuden osa-alueiden ilmeneminen analyysiyksiköissä prosentuaalisesti suhteutettiin myös analyysiyksiköiden kirjakohtaiseen kokonaismäärään. Taulukosta 4 huomataan, että osa-alueista kansallisuus ja sosiaaliluokka ovat yleisimmät oppikirjoissa, kun taas kieli osa-aluetta ilmenee vähiten. Forum 6 ja Ritari 6 -oppikirjoissa osa-alueita ilmeni prosentuaalisesti melko saman verran muissa paitsi kansallisuus osa-alueessa. Lukumäärällisesti Ritari 2 -oppikirjassa kerrotaan eniten kansallisuuksista, ja Forum 6 -oppikirjassa esiintyy lukumäärällisesti eniten sosiaaliluokkia ja uskontoja. Luokittelemattomia analyysiyksiköitä, joissa ei ilmennyt mihinkään monikulttuurisuuden osa-alueeseen viittaavia ilmauksia, löytyi jokaisesta oppikirjasta, mutta eniten Forum 6 -oppikirjasta (ks. taulukko 4).

TAULUKKO 4. Monikulttuurisuuden osa-alueita ilmentävien ja luokittelemattomien analyysiyksiköiden lukumäärät oppikirjoittain sekä esiintymisosuudet oppikirjan analyysiyksiköiden kokonaismäärästä. Luokittelussa sama analyysiyksikkö voi olla luokiteltuna useampaan luokkaan.

Luokat	Forum 6 (528 analyysiyksikköä)	Ritari 6 (416 analyysiyksikköä)	Mennyt III (202 analyysiyksikköä)
Kansallisuus	265 (50,2%)	291 (69,9%)	171 (84,7%)
Kieli	12 (2,3%)	13 (3,1%)	13 (6,4%)
Sosiaaliluokka	343 (64,9%)	271 (65,1%)	158 (78,2%)
Uskonto	129 (24,4%)	99 (23,8%)	52 (25,7%)
Luokittelemattomat	53 (10%)	18 (4,3%)	8 (3,9%)

5.1.1 *Kansallisuus*

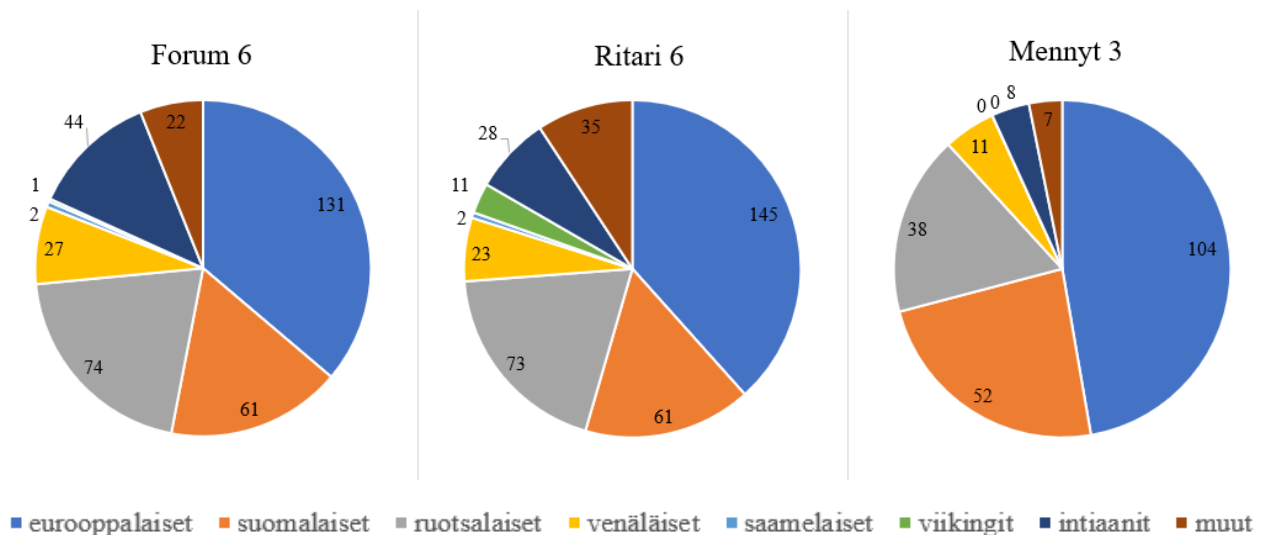
Kansallisuus osa-alueen alaluokat muodostuivat oppikirjoissa nimetyistä kansallisuuksista ja niistä muodostetuista kansallisuusryhmistä. Eurooppalaiset alaluokka sisältää kaikki manner-Euroopan sekä Iso-Britannian alueen kansat. Muut alaluokkaan kuuluvat kaikki Euroopan ulkopuoliset kansat, jotka mainitaan valituissa oppikirjoissa. Loput alaluokat valikoituivat laajan ilmenemismäärän sekä Suomen historian kannalta merkittävien kansallisuuksien kautta. Kuvio 2 osoittaa millaisessa suhteessa erilaiset kansallisuudet ilmenevät valituissa historian oppikirjoissa. Eurooppalaiset esiintyvät selvästi eniten kaikissa kyseisissä oppikirjoissa.

Oppikirjoissa esiteltiin nimeltä monia kansalaisuuksia, osa mainittiin vain valtion nimenä kansalaiseen viittaamatta. Oppikirjojen välillä on eroavaisuuksia siinä kenet mainitaan ja millä tarkkuudella. Kaikissa oppikirjoissa eniten mainittujen kansalaisuuksien joukkoon kuuluvat eurooppalaiset, suomalaiset ja ruotsalaiset. Kaikissa kirjoissa eurooppalaiset ovat kuitenkin pääosassa. Ritari 6 -oppikirjan kuvaukset eurooppalaisista kansallisuuksista ovat samankaltaisia kuin Forum 6 -kirjassa. Mennyt III -oppikirja on ainoa, jossa ei viitata saamelaisiin eikä viikinkeihin. Ritari 6 -kirja on ainoa, jossa kerrotaan melko tarkasti viikinkien elämästä (ks. kuvio 2). Viikinkien ja saamelaisten käsittely jää hyvin vähäiseksi verrattuna muihin kansallisuuksiin, vaikka ne ovat vaikuttaneet enemmän Suomen kehittymiseen, kuin esimerkiksi intiaanit, joista kerrotaan melko kattavasti. Ruotsista ja Venäjältä kerrotaan vaihtelevasti pelkkänä valtiona tai joko kuninkaan tai kansalaisten näkökulmasta. Eniten kerronta liittyy sodista kertomiseen tai Suomeen.

Eurooppalaisista kansoista kaikissa valituissa kirjoissa korostui Espanja, jonka mahtia kuvailtiin löytöretkien yhteydessä. Espanjalaisten elämästä ei muuten kerrottu mitään. Toiset runsaasti esiin nousseet kansallisuudet olivat Ranska, Italia ja Saksa, joiden historiasta kerrottiin melko paljon. Ranskalainen hovielämä ja tavallisen kansan tyytymättömyys nousevat esiin kaikissa valituissa kirjoissa. Renessanssiajan Italialaisista taiteilijoista kerrotaan jokaisessa oppikirjassa melko tarkasti ja Da Vinci on nimetty jokaisessa oppikirjassa. Saksalaisista kerrotaan kuvaillen tavallista elämää ja valtiomuotoa keskiajalla. Nämä eurooppalaiset kansallisuudet ovat nykyisen eurooppalaisen kulttuurin kehityksen kannalta merkittäviä, minkä vuoksi niiden historiaa tulisikin ymmärtää.

Suomen alueen historiaan keskitytään pääasiassa yhteydessä Ruotsin valtakuntaan, mutta tuolloinkin Suomi on ollut monikulttuurinen. Suomen monikulttuurisuuteen viitataan vain saamelaisista ja itä-suomalaisten kaskenpoltosta kertomalla muutamissa kohdin. Ruotsin valtakunnasta ja Venäjästä kerrotaan vaihtelevasti, mutta pääasiassa yhteydessä Suomeen. Ruotsista kerrotaan kaikissa valituissa oppikirjoissa enemmän ja yksityiskohtaisemmin kuin Venäjästä. Oppikirjojen käsittelemällä ajanjaksolla Ruotsi vaikutti suomalaisiin enemmän kuin Venäjä. Yhteinen pitkä rajaviiva Venäjän kanssa tarkoittaa kuitenkin jatkuvaa kulttuurien kohtaamisia varsinkin rajan tuntumassa ja sitä ei tulisi vähätellä.

KUVIO 2. Kansallisuus osa-alueeseen kuuluvien alaluokkien esiintymismäärät analyysiyksiköissä oppikirjakohtaisesti.

Forum 6

Forum 6 -oppikirjassa nimetään 24 eri kansallisuutta. Eurooppalaisia kansoja nimetään yhdeksän ja heistä kerrotaan eniten verrattuna, muihin kansallisuusryhmiin. Eurooppalaisista kerrotaan yleisesti 52:ssä analyysiyksikössä. Ranskalaiset ja espanjalaiset ovat keskeisimmät eurooppalaiset kansat (ks. kuvio 2). Espanjalaisiin viitataan usein käyttämällä pelkkää eurooppalaiset nimitystä ja espanjalaisia

käsitellään pääasiassa löytöretkien ja laivanrakennustaitojen yhteydessä. Ranskalaiset ovat keskeisessä osassa kun oppikirjassa kerrotaan yksinvaltiudesta Aurinkokuninkaan hovin kautta sekä valistusajasta kerrotaan Ranskalaisten filosofien ja vallankumouksen kautta. Muita eurooppalaisia kansoja, joita nimetään ovat muun muassa renessanssiajan italialaiset, hollantilaiset tiedemiehet, saksalaiset ritarikunnat sekä Lutherin uskonpuhdistus sekä Englannin siirtokunta-aika. Norja ja Tanska on luokiteltu myös sijaintinsa vuoksi Eurooppaan, heistä on kerrottu Ruotsin suurvallan yhteydessä.

Intiaanikansoja nimetään kuusi: Nazcat, Olmeekit, Inkat, Asteekit, Mayat ja Irokeesi-intiaanit. Intiaanikansojen elämästä kerrotaan, mutta kerronta keskittyy hallitsijoihin ja uskontoihin. Näitä käsitellään tarkemmin sosiaaliluokan ja uskonnon osa-alueiden kohdalla. Intiaani kansoista kerrottaessa lähes jokaisessa analyysiyksikössä on eritelty ja nimetty kyseessä oleva kansa, toisin kuin eurooppalaisista kerrottaessa. ”Muut” kansallisuudet sisältävät Kiinan, Intian, Arabit ja afrikkalaiset. Arabeja ja afrikkalaisia kansallisuuksia ei ole nimetty erikseen ja heistä kerrotaan pääasiassa eurooppalaisten yhteydessä osana ristiretkiä tai orjakauppaa. Kiinan mahdollisuudesta valloittaa maailman ennen eurooppalaisia kerrotaan lisätieto kappaleessa. Forum 6 -oppikirjassa kerrotaan myös Yhdysvaltojen syntymisestä (ks. kuvio 2).

Suomalaisista kerrotaan kolmanneksi eniten Forum 6 -oppikirjassa (ks. kuvio 2). Suomalaisen arki pysyi samankaltaisena ja maanläheisenä pitkään. Suomalaisilla oli eri puolella Suomea erilaisia tapoja ja tottumuksia, esimerkiksi maanviljelyyn liittyen. Kreivi Pietari Brahen mukaan suomalaiset kaipasivat sivistämistä, koska he olivat huonotapaisia ja laiskoja. Tuohon aikaan eläneistä suomalaisista annetaan negatiivisvivahteinen kuva, johon ei ehkä tee mieli samaistua. Ruotsin suurvallan ja sen asukkaiden elämästä kerrotaan toiseksi eniten. Suomi oli Ruotsin vallan alla pääasiassa tuolloin, joten niitä käsittelevät analyysiyksiköt ovat osittain samoja. Venäläisistä kerrotaan vähemmän kuin ruotsalaisista (ks. kuvio 2). Venäläiset esiintyvät Ruotsin kanssa käytyjen sotien yhteydessä monissa kohdin. Viikingit mainitaan vain yhdessä analyysiyksikössä. Saamelaiset mainitaan kahdessa analyysiyksikössä, jotka ovat osa lisätietokappaleita (ks. kuvio 2). Heidät kuvaillaan luonnonläheiseksi kansaksi, jotka asustavat Pohjois-Suomen alueella.

”Saamelaisten läheinen suhde luontoon näkyi heidän uskomuksissaan. Saamelaisten pyhiä uhripaikkoja eli seitoja olivat esimerkiksi kalliot ja suuret kivet. Saamelaiset palvoivat muinaisjumalia vielä silloinkin, kun muu Suomi oli kristinuskon piirissä.” (Forum 6 2016, 172.)

Ritari 6

Ritari 6 -oppikirjassa nimetään 21 eri kansallisuutta. Eurooppalaisista kerrotaan yleisesti 71:ssä analyysiyksikössä kuvaillen eurooppalaisten tapoja ja kulttuuria. Eurooppalaisia kansoja nimetään 15. (ks. kuvio 2.) Ritari 6 -kirjassa kerrotaan muun muassa antiikin kreikkalaisista filosofeista ja pohjolan

viikingeistä sekä saksalaisista edelläkävijöistä. Ranskalaisista, italialaisista, espanjalaisista sekä englantilaista kerrotaan eniten, mutta toisiinsa nähden lähes yhtä paljon. Tanskalaiset ja puolalaiset kuuluvat luokittelussa myös eurooppalaiset alaluokkaan, heistä kerrotaan yhteydessä Ruotsin valtakunnan sotiin.

Intiaanikansoista kerrotaan 28:ssa analyysiyksikössä ja heistä on nimetty kolme eri intiaanikansaa asteekit, inkat, mayat, joista kerrotaan erikseen. Intiaanikansojen korkeakulttuureita kuvailaan esittelemällä arkkitehtuuria sekä uskonnollisia menoja ja tapoja.

”Inkat rakensivat riippusiltoja vuoristossa olevien rotkojen ja jokien yli. He rakensivat myös laajan ja hyvin hoidetun tieverkoston.” (Ritari 6 2016, 78.)

Muut kansallisuudet alaluokkaan kuuluvat esimerkiksi afrikkalaiset, arabit, intialaiset sekä kiinalaiset (ks. kuvio 2). Afrikkalaisista kerrotaan muutamissa kohdissa orjakaupan yhteydessä. Araabeista kerrotaan lähinnä heidän kiinnostuksensa antiikin kulttuuria kohtaan. Ritari 6 -oppikirjassa intialaiset on mainittu vain maustekaupan yhteydessä ja Kiinan keisarikunnan mahtia on kuvailtu vähän. Yhdysvaltalaiset ja amerikkalaiset on mainittu itsenäistymisen yhteydessä, joka tapahtui käsiteltävän ajanjakson lopussa.

Suomalaiset ovat kolmanneksi eniten mainittu kansallisuusryhmä Ritari 6 -oppikirjassa (ks. kuvio 2). Suomalaisten elämäntyyliä ja ruokavaliota on kuvailtu yksityiskohtaisesti. Pappena toimivat yleensä myös suomalaiset, koska heidän oli hyvä osata kansan kieltä. Ruotsalaisista ja Ruotsin valtakunnan elämästä kerrotaan toiseksi eniten kansallisuus osa-alueista. Venäläisistä kerrotaan pikku vihan ja sotien yhteydessä lähes yhtä paljon kuin intiaaneista. Viikinkien elämää kuvaillaan Ritari 6 oppikirjassa eniten verrattuna muihin valittuihin oppikirjoihin. Viikinkien retkien laajuudesta ja heidän elämäntapansa muutoksia kuvaillaan jopa yksityiskohtaisesti. Saamelaisista kerrotaan kahdessa lisätietokappaleen analyysiyksikössä, kuvaillen heidän luonnon läheisestä elämäntyylistään.

”Suurin osa suomalaisista asui maaseudulla. Kaupungit olivat pieniä, ja niitä oli vähän. Talonpojat elivät köyhissä ja vaatimattomissa oloissa, aateliset ja rikkaat rakensivat hienoja kartanoita.” (Ritari 6 2016, 136.)

Mennyt III

Mennyt III -oppikirjassa nimetään 18 eri kansallisuutta. Yleisesti eurooppalaisista kerrotaan 33:ssa analyysiyksikössä. Eurooppalaisia kansallisuuksia nimetään 13. (ks. kuvio 2.) Oppikirjassa kerrotaan muun muassa espanjalaisista ja portugalilaisista löytöretkeilijöistä, ja italialaisista taiteilijoista ja tieteilijöistä. Yksittäisistä kansallisuuksista kerrotaan määrällisesti melko vähän.

”Löytöretkien aikaan eurooppalaiset tiesivät jo, että maapallo on pallonmuotoinen, mutta käsitys muusta maailmasta oli hyvin puutteellinen.” (Mennyt III 2018, 32.)

Muista kansoista kerrotaan melko vähän. Esimerkiksi Osmanien valloituksen yhteydessä kerrotaan konstantinopolilaista ja Bysanttilaisten mainitaan ihailevan antiikin aikaa. Kiinalaisista kerrotaan kirjapainotaidon yhteydessä, jossa mainitaan heidän keksineen kirjapainon ennen eurooppalaisia. Intiaanikansoista kerrotaan vain yleisellä intiaani käsitteellä löytöretkien yhteydessä (ks. kuvio 2).

Suomalaisten elämästä kerrotaan toiseksi eniten, suurimmaksi osaksi yhteydessä Ruotsiin tai Venäjään. Mennyt III -oppikirja on ainoa oppikirjoista, jossa suomalaisista kerrotaan enemmän kuin ruotsalaisista. Suomalaiset taistelivat kuninkaan joukoissa ja heitä kohdeltiin samoin kuin muita Ruotsin suurvallan kansalaisia. Ruotsalaisten elämästä ja yhteyksistä suomalaisiin kerrotaan melko paljon, mutta venäläisiin viitataan vähemmän. Saamelaisiin tai viikinkeihin ei viitata ollenkaan (ks. kuvio 2).

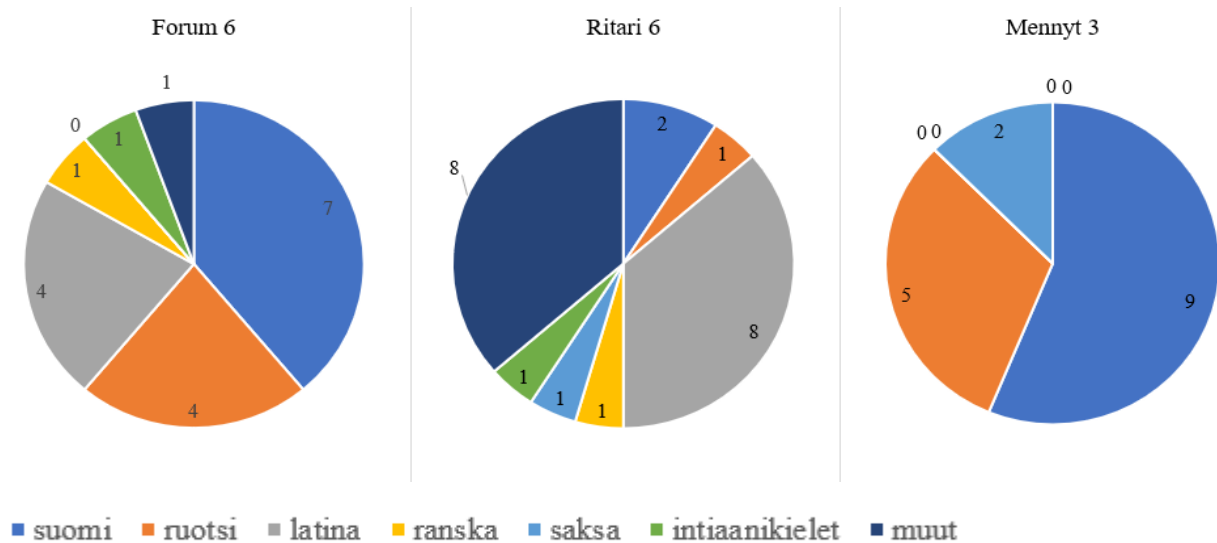
”Ruotsin itämaa eli Suomi oli jo vuosisatoja ollut olennainen osa Ruotsia. Suomen alueella asuneet ihmiset osallistuivat suurvallan rakentamiseen. He maksoivat kuninkaalle veroja ja lähettivät sotilaita Ruotsin armeijaan.” (Mennyt III 2018, 57.)

5.1.2 Kieli

Kieli osa-alueen alaluokat muodostuivat oppikirjoissa nimettyjen kielten määrien mukaan. Muut kielet pitää sisällään vaihtelevasti muita kieliä kuin nimetyt kielet. Kuvio 3 kuvailee millaisessa suhteessa erilaiset kielet ilmenevät valituissa historian oppikirjoissa. Suomen ja ruotsin kieliin viitataan kaikissa oppikirjoissa, mutta muiden kielten esiintymisessä on vaihtelua.

Oppikirjoissa mainitaan useita kieliä nimeltä, mutta pääasiassa eurooppalaisia kieliä. Forum 6 -oppikirjassa kerrotaan eniten intiaanien kielistä. Ritari 6 -oppikirjassa nimetään eniten kieliä ja kuvaillaan myös eniten kielten kehittymisestä, esimerkiksi latinan kielestä kehittyi monia kieliä, ja lainasanoja on otettu monista kielistä. Mennyt III -kirjassa keskitytään pääasiassa suomen kieleen. Suomen ja ruotsin kieli esitellään kaikissa oppikirjoissa, mutta muiden kielten ilmenemisessä on suuria eroja (ks. kuvio 3). Monikulttuurisuuden osa-alueena kieli jää muiden osa-alueiden varjoon, vaikka kielillä ja kielten kehittämisellä on merkittävä vaikutus kulttuurimme kehitykseen.

KUVIO 3. Kieli osa-alueeseen kuuluvien alaluokkien esiintymismäärät analyysiyksiköissä oppikirjakohtaisesti.

Forum 6

Forum 6 -oppikirjassa eurooppalaisia kieliä kuvaillaan melko vähän määrällisesti (ks. kuvio 3). Oppikirjassa latinan kielen kerrotaan olevan kirkon kieli ja Ranskan kielen sanotaan olevan sivistyneistön kieli. Latinan kieleen viitataan yhtä monessa analyysiyksikössä kuin ruotsin kieleen. Intiaanien kielistä kerrotaan yhdessä analyysiyksikössä, mutta niitä nimetään kolme: asteekkikieli, irokeesi-intiaanien kieli ja inkojen kieli (ks. kuvio 3). Kyseisessä analyysiyksikössä kerrotaan monien nykypäivän sanojen olevan peräisin intiaanikansojen kielistä.

”Ranskan kielestä tuli sivistyneistön kieli eri puolilla Eurooppaa ja keskiaikainen latina jäi syrjään.” (Forum 6 2016, 121.)

Suomen kieleen viitataan useammassa analyysiyksikössä kuin ruotsin kieleen (ks. kuvio 3). Suomen ja ruotsin kieli ovat vahvasti yhteydessä toisiinsa Forum 6 -kirjassa, koska niistä puhutaan pääasiassa Ruotsin valtakunnan itäosan eli Suomen näkökulmasta. Ruotsin kieli kuvaillaan säätyläisten kieleksi, ja se oli myös hallintokieli Suomessa. Jumalanpalvelukset pidettiin katolilaisuuden aikana ruotsiksi ja latinaksi. Luterilaisuuden levitessä suomen eri kolkkiin suomen kielen käyttö jumalanpalveluksissa lisääntyi. Suomen kieli koettiin rahvaan ja kansan kieleksi pitkään.

”Suomen kieli oli vain rahvaan kieli, säätyläiset puhuivat ruotsia ja jumalanpalvelukset pidettiin ruotsiksi ja latinaksi. Rahvas ei siis ymmärtänyt, mitä jumalanpalveluksissa puhuttiin. Suomen kielestä ei ollut vielä edes kirjoitettua muotoa.” (Forum 6 2016, 156.)

Ritari 6

Ritari 6 -oppikirjassa eurooppalaisia kieliä nimetään useita ja osa niistä on luokiteltu muut kielet alaluokkaan (ks. kuvio 3). Oppikirjassa eurooppalaisista kielistä kerrottiin muun muassa, että humanistit sekä Kaarle Suuri opiskelivat kreikkaa ja Luther käänsi Raamatun saksaksi. Suurin osa nimetyistä kielistä yhdistetään latinan kieleen Ritari 6 -oppikirjassa. Latinaa kuvaillaan Rooman valtakunnan hallintakieleksi, jumalanpalveluksien liturgioiden ja ensimmäisten yliopistojen opetuskieli oli latina. Latinan kielen pohjalta on kehittynyt useita eurooppalaisia kieliä kuten espanja, ranska, italia ja romanian. Espanjalaiset tiedemiehet käänsivät antiikin ajan teoksia ensin arabiaksi, mistä ne käännettiin latinaksi. Kirjassa kerrotaan myös, että arabian kielestä on lainattu paljon sanoja eurooppalaisiin kieliin. Latinankielistä kirjallisuutta alettiin kääntämään englanniksi, ranskaksi ja italiaksi. (ks. kuvio 3).

”Rooman valtakunnan hallintokieli oli ollut latina, jota oli puhuttu laajalla alueella. Latinan pohjalta sai alkunsa moni nykyään puhuttu kieli, kuten espanja, ranska, italia ja romanian.” (Ritari 6 2016, 12.)

Edellä mainittujen kielten lisäksi nimetään maya-kansan kieli, jota eräs espanjalainen pappi opetteli lähetystyötä varten. Oppikirjassa kerrotaan, että persialainen tiedemies Ibn Sina kokosi kaiken silloisen tiedon lääketieteestä yhteen kirjaan, joka sitten käännettiin persiaksi, hepreaksi ja kiinaksi (ks. kuvio 3).

Suomen kielen kuvaillaan olevan kansan kieli ja siitä kerrotaan Mikael Agricolan yhteydessä. Venäjän kielestä kerrotaan tulleen lainasanoja suomen kieleen (ks. kuvio 3).

Mennyt III

Mennyt III -kirjassa nimetään saksan, ruotsin ja suomen kieli (ks. kuvio 3). Saksan kieli mainitaan yhteydessä reformaatioon ja raamatun kääntämiseen. Ruotsin kielestä kerrotaan yhteydessä suomen kieleen kirkon kielenä. Kirjassa kuvaillaan suomen kielen opetuksen ja oppikirjojen tarvetta uskonpuhdistuksen aikana, sekä kerrotaan Agricolan olevan suomen kirjakielen isä.

”Ahkera mies tuo Agricola, samoin kuin hänen ystävänsä. Hän on kirjoittanut suomenkielisiä kirjoja ja tuonut ne minulle painettavaksi.” (Mennyt III 2018, 29.)

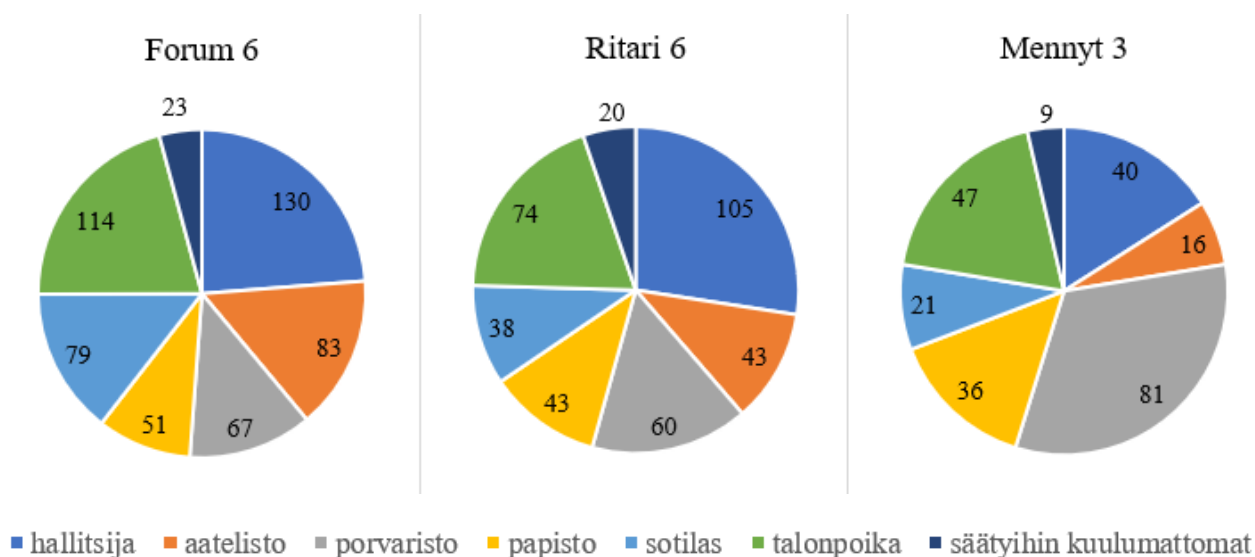
5.1.3 Sosiaaliluokka

Sosiaaliluokka osa-alueen alaluokat syntyivät käsitteillä olevien oppikirjojen käsittelevän ajanjakson aikana käytössä olleen säätyjaon pohjalta. Säätyjaon kautta nimetyt alaluokat ovat aatelisto, porvaristo, papisto, talonpojat ja säätyihin kuulumattomat. Aatelistosta on erotettu hallitsijat ja sotilaat, koska niiden erillinen tarkastelu antaa kattavamman kuvan oppikirjojen monikulttuurisuudesta. Porvaristoon kuuluvat käsityöläiset, taiteilijat sekä kauppiaat. Säätyihin kuulumattomat kattaa erilaiset orjuuden tasot sekä kerjäläiset. Talonpoikiin kuuluvat myös työntekijät ja palvelusväki. Kuvio 4 havainnollistaa millaisessa suhteessa erilaiset sosiaaliluokat ilmenevät valituissa historian oppikirjoissa.

Oppikirjoissa kuvaillaan monenlaisten ihmisten elämää, mutta ylemmät säädyt korostuvat eniten kerronnassa. Kaikissa oppikirjoissa hallitsijoista kerrotaan paljon ja heitä on jokaisessa oppikirjassa nimetty useita. Talonpojat esiintyvät hallitsijoiden jälkeen useimmiten Forum 6- ja Ritari 6 -oppikirjoissa toiseksi eniten ja Mennyt III -oppikirjassa toiseksi eniten porvariston jälkeen (ks. kuvio 4). Talonpojista on nimetty ainoastaan Lalli, joka surmasi Piispa Henrikin, hänet mainitaan Forum 6- ja Ritari 6 -kirjoissa. Mennyt III -oppikirjassa on nimetty paljon keksittyjä talonpoikia ja porvaristoon kuuluvia henkilöitä, heidän avullaan on kerrottu tarinallisesti heidän kokemuksistaan. Historian merkittävämpien tapahtumien kannalta ylemmät säädyt ovatkin tärkeitä, mutta tavallista kansaa ymmärtämällä pystymme näkemään kokonaiskuvan kulttuurimme kehityksestä.

Valituissa oppikirjoissa kerrotaan yksityiskohtia eri sosiaaliluokkien välisistä eroavaisuuksista. Nämä yksityiskohdat vaihtelevat ruuasta vaatteisiin ja sosiaalisiin kanssakäymisiin. Suomalaisen sosiaaliluokkien elämäntyylistä kerrotaan monipuolisesti kaikissa oppikirjoissa, useimmiten vähintään yhden aukeaman verran jokaisesta sosiaaliluokasta erikseen. Työntekijät ja palvelijat eli säätyihin kuulumattomat jäävät pääosin näkymättömiin ja taka-alalle, vaikka heidät mainitaankin. Erialaisten suomalaisten elämään perehdytään oppikirjoissa kiitettävän laajasti ja suomalaisten historiasta saa melko totuudenmukaisen kuvan.

KUVIO 4. Sosiaaliluokka osa-alueeseen kuuluvien alaluokkien esiintymismäärät analyysiyksiköissä oppikirjakohtaisesti.

Forum 6

Forum 6 -kirjassa hallitsijoista kerrotaan eniten verrattuna muihin sosiaaliluokkiin, nimeten muutamia heistä. Hallitsijoiden vallasta ja itsevaltiuden kehittymisestä kerrotaan sekä heidän elämäntyyliään kuvaillaan melko tarkasti. Aatelisista, eli ruhtinaista, kreiveistä, vasalleista ja herttuosta, kerrotaan myös paljon (ks. kuvio 4). Taisteleva aatelisto hankki sotilaita hallitsijalle läänityksiä vastaan. Forum 6 -oppikirjassa kerrotaan tarina linnanheidosta, teekutsuista ja tanssiaisista. Aatelistolla oli papiston lisäksi verovapaus. Porvariston ja aateliston pukeutumista on kuvailtu hyvin tarkasti. Oppikirjassa kerrotaan tarina nuoresta pojasta, joka haluaa ritariksi. Sotilaista kerrotaan eniten yhteydessä sotiin, ristiretkiin ja löytöretkiin. Rukoileva ja kirkon mukaan muiden yläpuolella oleva papisto esiintyy oppikirjassa myös melko paljon. Piispat elivät ylellisesti, mutta papit arkisesti ja he eivät saaneet mennä naimisiin. Luostareissa elävien munkkien ja nunnien elämää kuvaillaan edellisten lisäksi.

”Jonain päivänä jalo ritari laulaa myös minulle romanttisen balladin, Vivienne huokaa ja lähtee unelmoiden muiden linnanheidosten seuraan.” (Forum 6 2016, 20.)

Porvaristo, johon kuuluvat käsityöläiset, taiteilijat ja kauppiaat, esiintyvät oppikirjassa useammin kuin papisto ja säätyihin kuulumattomat (ks. kuvio 4). Porvaristo asui pääasiassa kaupungeissa ja maksoivat veroja, eikä heillä ollut valtaa. Talonpojat eli tavallinen kansa mainitaan useammin kuin aatelisto (ks. kuvio 4). Talonpojat tekivät kaikki työt ja maksoivat veroja. Hienot vaatteet oli kielletty tavalliselta kansalta sakon uhalla 1700-luvulla. Säätyihin kuulumattomat olivat alinta

kastia, eikä heillä ollut oikeutta osallistua päätöksentekoon, heistä kerrotaan vähiten Forum 6 -oppikirjassa.

”Porvariston lisäksi kaupungeissa asui myös suuri joukko työläisiä, palvelusväkeä, kiertolaisia ja kerjäläisiä.” (Forum 6 2016, 177.)

Ritari 6

Ritari 6 -oppikirjassa kerrotaan hallitsijoiden elämästä enemmän kuin muista sosiaaliluokista (ks. kuvio 4). Kuninkaita sekä keisareita nimetään muutamia, ja heidän sotaretkiään kuvaillaan yleisesti. Keskiajalla kuninkailla oli vähän valtaa, mutta barokin ja renessanssin myötä kuninkaat lisäsivät valtaansa ja näyttivät sen komeilla koristuksilla. Palatseja ja rikkauksia kuvaillaan jonkin verran. Aatelistista kerrotaan yhtä paljon kuin papistosta (ks. kuvio 4). Aatelistoa käsitellään melko yksityiskohteisesti, kuten heidän ruokavaliostaan, tavoista ja lapsien naittamisesta. Sotilaista, ritareista ja ratsumiehistä kerrotaan lähinnä turnajaisten, sotien, löytöretkien ja ristiretkien yhteydessä. Papistoon kuuluvat paavi, papit, munkit ja nunnat sekä muut uskontojen harjoittajat. Paavilla oli paljon vaikutusvaltaa ja hallitsijat kokivat sen uhaksi. Papit ja munkit levittivät kristinuskoa ja elivät vaatimattomasti. Luostarit olivat monipuolisia laitoksia, joissa viljeltiin hyötykasveja, hoidettiin sairaita ja autettiin köyhä.

Porvaristoon kuuluvat kauppiaat, käsityöläiset ja taiteilijat sekä muut ammatinharjoittajat, heistä kerrotaan kolmanneksi eniten sosiaaliluokista Ritari 6 -oppikirjassa (ks. kuvio 4). Keskiajalla kauppiaat kiersivät kylissä, mutta kaupankäynnin elyessä heistä tuli uusi sääty, joka asutti kaupunkia. Rikkailla porvareilla talot olivat kestäviä ja rakennettu kivistä ja tiilestä. Talonpoikien ja tavalisten ihmisten elämästä kerrotaan enemmän kuin aatelistosta ja porvaristosta (ks. kuvio 4). He käyttivät hevosia apunaan maanviljelyssä keskiajalla ja hankkivat lisätuloja metsästämyllä. Talonpoikien ruokavaliota ja elämäntyyliä on kuvailtu. Säätyihin kuulumattomista kerrotaan kaikkein vähiten (ks. kuvio 4).

”Kun kaupungit kasvoivat 1700-luvun aikana, osa porvareista vaurastui, ja esimerkiksi jotkut kauppiaat sekä pankkiirit saattoivat olla rikkaampia kuin monet aatelistista. Suurin osa heistä oli silti tavallisia käsityöläisiä. Lisäksi kaupungeissa asui porvareiden palkkaamaa työväkeä ja palvelusväkeä. Heikoimmassa asemassa olivat kerjäläiset ja kulkurit.” (Ritari 6 2016, 103.)

Mennyt III

Mennyt III -oppikirjassa hallitsijoiden elämää kuvaillaan kolmanneksi eniten sosiaaliluokista (ks. kuvio 4). Muutamia hallitsijoita on mainittu nimeltä ja heidän elämäntyyliään on kuvailtu. Keski- ja renessanssien kaupunkivaltioiden hallitsijat kilpailivat keskenään loisteliaisuudessa. Aatelisto ja papisto muodostivat ylimmät säädyt, eikä heidän tarvinnut maksaa veroja. Aateliston elämästä tiedetään eniten, koska he kirjoittivat paljon kirjeitä, mutta heistä kerrotaan Mennyt III -oppikirjassa määrällisesti toiseksi vähiten sosiaaliluokista (ks. kuvio 4). Papisto ja sotilaat mainitaan useammin kuin aatelisto. Protestanttiset papit saivat mennä naimisiin. Sotilaiden palkkaamisesta ja hankkimisesta kerrotaan muun muassa löytöretkien yhteydessä. Suomalaisten sotilaiden elämästä kerrotaan, että he sotivat Ruotsin armeijassa ja upseeriperheet asuttivat Suomenlinnaa.

”Oikea, tauko, vasen. Oikea, tauko, vasen. Hyvinhän tämä uusi ranskalainen tanssi sujuu. Kuulemma itse kuningaskin on innostunut tästä.” (Mennyt III 2018, 82.)

Porvaristoon kuului käsityöläisiä ja kauppiaita, jotka asuivat kaupungeissa, heistä kerrotaan Mennyt III -oppikirjassa eniten (ks. kuvio 4). Renessanssin aikana kauppiaille ja taiteilijoilla oli paljon töitä. Suurin osa ihmisistä kuului talonpoikiin eli tavalliseen kansaan, heidän elämästään kerrotaan toiseksi eniten. Renessanssi ei vaikuttanut juurikaan tavallisen kansan elämään, kun taas uskonpuhdistus toi mukanaan ajatuksen tasa-arvosta kaikkien kristittyjen piirissä. Löytöretkiltä tulleet hyötykasvit levisivät talonpoikien ruokapöytiin vasta sadan vuoden aikana. Heidän elämästään tiedetään vähän, ja lähinnä erilaisten pöytäkirjojen kautta, koska he eivät kirjoittaneet kirjeitä. Suurin osa tavallisten ihmisten ansioista meni ruuan hankintaan. Säätyihin kuulumattomat mainitaan kaikkein vähiten verrattuna muihin sosiaaliluokkiin (ks. kuvio 4).

”Kylämme on määrätty varustamaan kuninkaan joukkoihin kolme miestä. -- Enää meillä ei ole palkkattuja työntekijöitä annettavaksi sotaväkeen, joten nyt on meidän talonpoikien vuoro. Kuka hoitaa viljelykseni, jos joudun sotaan?” (Mennyt III 2018, 79.)

5.1.4 Uskonto

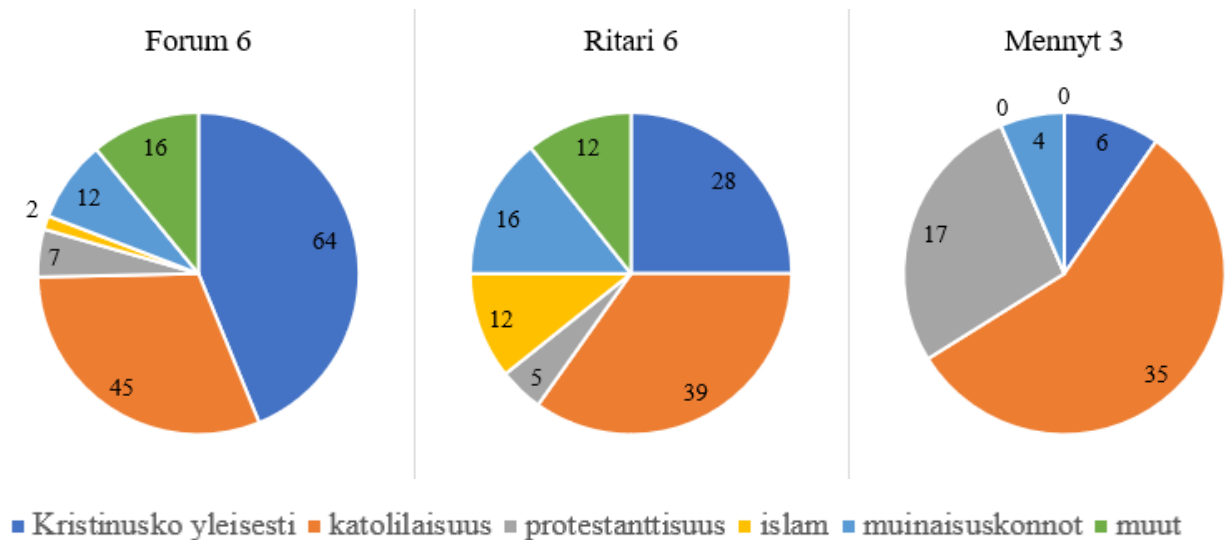
Uskonto osa-alueen alaluokat muodostuivat oppikirjoissa mainittujen uskontojen pohjalta. Kristinuskon yleisesti pitää sisällään kristinuskoon viittaavia elementtejä, joita ei ole erikseen määritelty katolilaisuuteen tai muuhun kristinuskon ryhmään. Protestanttisuus sisältää kaikki reformaation aikana

syntyneet kristinuskon haarat kuten luterilaisuuden. Muinaisuskonnot pitävät sisällään Pohjois-Euroopan ja Keski-Euroopan kansanuskontoja, kuten viikinkiuskonto, Suomen muinaisuskonnot sekä taikausko. Muut uskonnot sisältää ortodoksisuuden sekä Euroopan ulkopuoliset uskonnot kuten intiaaniuskonnot sekä hindulaisuus. Kuvio 5 havainnollistaa millaisessa suhteessa erilaiset uskonnot ilmenevät valituissa historian oppikirjoissa. Kristinusko ja katolilaisuus painottuvat valituissa oppikirjoissa enemmän kuin muut uskonnot.

Kaikissa valituissa oppikirjoissa kerrotaan pääasiassa katolilaisuudesta ja yleisestä kristinuskosta (ks. kuvio 5). Muista kristinuskon suuntauksista kerrotaan vaihtelevasti. Kristinuskoa ja sen perinteitä kuvaillaan melko paljon. Suomen historian yhteydessä katolilaisuus on merkittävässä osassa, mutta Ritari 6- ja Forum 6 -kirjoissa on kerrottu myös ortodoksisuuden vaikutuksesta. Luterilaisuuden synnystä ja sen leviämisestä on myös kerrottu niin Euroopan kuin Suomenkin osalta. Ritari 6 -oppikirja nimeää eniten protestanttisuuden eri muotoja. Kristinusko ja sen kehittyminen on kieltämättä merkittävässä osassa Eurooppalaisen kulttuurin muovautumisessa sellaiseksi kuin se nykyään on. Suomen historian kannalta molemmilla sekä katolilaisuudella että ortodoksisuudella on ollut suuri vaikutus suomalaisten elämään, mutta siitä huolimatta vain sanoa, että valituissa oppikirjoissa vain katolilaisuus on nostettu esille. Suomi oli oppikirjojen kattamalla ajan jaksolla Ruotsin vallan alla, mutta vaikutteet idästä ovat olleet silti vahvoja.

Ritari 6 -oppikirjassa on nimetty suurin kirjo eri uskontoja ja Mennyt III -oppikirjassa vähiten. Ritari 6 -kirjassa nimetään hindulaisuus ja sikhiläisyys, joita muissa kirjoissa ei mainita. Islaminuskosta kerrotaan vaihtelevasti muissa paitsi Mennyt III -kirjassa. Islaminuskon läheisyys on vaikuttanut läntisen kulttuurin kehittymiseen ja silti se on jätetty muun arabikulttuurin kanssa taka-alalle. Muinaisuskonnot on tuotu esille kaikissa valituissa oppikirjoissa. Muinaisuskontoihin viitataan pääasiassa kansan uskona ja yhteydessä kristinuskon leviämiseen. Noituudesta kerrotaan Forum 6 -oppikirjassa kun taas Ritari 6 -kirjassa kerrotaan yksityiskohtaisemmin pohjolan muinaistarustosta. Kansanuskomukset ja muinaisuskonnot ovat luoneet pohjan nykyisille yhteisöille ja ne olivat kirjojen käsittelemällä ajalla osa suurimman osan ihmisten arkea. Onkin mielenkiintoista miksi merkittäviä historiallisia seikkoja on siirretty sivulauseisiin nykyisten instituutioiden historian tieltä.

KUVIO 5. Uskonto osa-alueeseen kuuluvien alaluokkien esiintymismäärät analyysiyksiköissä oppikirjakohtaisesti.

Forum 6

Forum 6 -oppikirjassa uskontoja eritellään seitsemän, joista neljä on kristinuskon alaisuudessa. Uskonnot, jotka mainitaan ovat katolilaisuus, ortodoksisuus, protestanttisuus, luterilaisuus, islam, muinaisuskonnot ja intiaaniuskonnot. Kristinuskosta kerrotaan enemmän kuin muista uskonnoista (ks. kuvio 5). Kristinuskoa kuvaillaan paljon. Kirjassa kerrotaan, että kirkon asema oli vahva ja että säätyjako perustui kirkon määräyksiin. Kirkolliset juhlat jaksottivat koko kansan elämää. Uskontokunnista katolilaisuudesta kerrotaan toiseksi eniten (ks. kuvio 5). Paavilla oli paljon valtaa ja hän saattoi rangaistukseksi langettaa kirkonkirouksen. Katolilaisuuden ajateltiin yhdistävän hajanaista Eurooppaa. Idässä oli ortodoksinen valtakunta, jonka hallitsija oli keisari. Ortodoksisuudesta kerrotaan vähän vain viidessä analyysiyksikössä. Uskonpuhdistuksen myötä syntyi uusia kristinuskon suuntauksia, joiden yleiskäsite on protestantit. Luterilaisuus on yksi protestanttisista suuntauksista ja siitä tuli Ruotsin valtakunnan kansalliskirkko.

”Kristinuskoon kääntäminen oli hidasta, koska muinaiset uskonnot ja vanhat tavat elivät vahvoina ihmisten ajatuksissa. Ruotsin vallan vakiintuminen, yhteisön painostus ja kirkkojen lisääntyminen saivat suomalaiset lopulta kääntymään uuteen uskontoon ja tyytymään uusiin tapoihin.” (Forum 6 2016, 59.)

Islaminusko mainitaan muutaman kerran, jolloin kerrotaan sen synnystä ja leviämisestä (ks. kuvio 5). Islam syntyi 600-luvulla ja sen perusti profeetta Muhammed. Se levisi nopeasti, koska he suhtautuivat myönteisesti valloitetuihin kansoihin, eikä valloitetujen kansojen tarvinnut vaihtaa uskontoaan.

Muinaisuskonnot eli kansan vanhat tavat ja uskomukset elivät pitkään ja vahvoina, vaikka kristinusko ottikin jalansijaa ylempien säätyjen parissa. Intiaaniuskunnoista eritellään Forum 6 -oppikirjassa nazcat, asteekit ja inkat. Näistä kaikista kerrotaan että ihmishuhrien käyttäminen ja auringonjumalan palvonta olivat yleisiä.

” -- Esimerkiksi auringonpimennystä pidettiin vaarallisena, ja sen torjumiseksi heimot uhrasivat ihmisiä. Asteekit uskoivat, että höyrystetty ihmisveri pitää auringon liikkeessä, joten sotavankien kohdalla oli usein joutua uhrialttarille. -- ” (Forum 6 2016, 77.)

Ritari 6

Ritari 6 oppikirjassa uskontoja nimetään yksitoista, joista kuusi on kristinuskon piiriin kuuluvia: katolilaisuus, ortodoksisuus, protestanttisuus, luterilaisuus, reformoitukirkko ja anglikaaninen kirkko. Muut kirjassa mainitut uskonnot ovat islam, muinaisuskonnot, intiaaniuskonnot, hindulaisuus ja sikhiläisyys (ks. kuvio 5).

Kristinuskosta puhuttaessa siitä kerrotaan yleisesti ja se esiintyy toiseksi eniten oppikirjoissa (ks. kuvio 5). Sen kerrotaan tarjoavan turvaa ja lohtua tavalliselle kansalle. Kirkonkellojen ja juhlayhien mainitaan rytmittäneen kansalaisten arkea. Luostarit olivat monipuolisia laitoksia, jotka tukivat kristinuskon levittämistä ja käänsivät Raamattuja. Katolilaisuus mainitaan eniten oppikirjassa, kerronnan keskeisin sisältö on kirkon ja paavin valta sekä katolisen kirkon valtava omaisuus (ks. kuvio 5). Pyhiinvaelluksiin kannustettiin ja kirkonkirouksella peloteltiin. Kirkkojen mahtavan ulkoasun kerrotaan kuvastavan katolilaisuuden mahtia. Idän kirkko ortodoksisuus, jonka johtajana toimii keisari, mainitaan vain pari kertaa. Uskonpuhdistuksen myötä syntyy paljon uusia protestanttisia suuntauksia, joista kerrotaan enemmän kuin ortodoksisuudesta (ks. kuvio 5). Nämä suuntauksukset ovat protestanttisuus, luterilaisuus, reformoitu- ja anglikaaninen kirkko.

Arabian niemimaalla kehittyi uusi uskonto 600-luvulla, islam. Profeetta Muhammed perusti islamilaisuuden ja sen pyhä kirja on Koraani. Islamilainen valtakunta levisi espanjan niemimaalle ja se olikin kauan osana sitä. Siellä arvostettiin tiedettä ja tiedetäänkin että he ovat levittäneen antiikin ajan tietoa eteenpäin. Muita uskontoja mainitaan muutamia (ks. kuvio 5). Intian niemimaan tärkein uskonto hindulaisuus mainitaan myös, sekä hindulaisuuden ja islamin pohjalta syntynyt sikhiläisyys. Intiaaniuskunnoista erotellaan asteekit, mayat ja inkat, joiden uskonnosta kerrotaan lähinnä ihmishuhreista ja erilaisista jumalista.

”Islam syntyi 600-luvun alussa Arabian niemimaalla. Sen perusti profeetta Muhammed, jonka kokemista näyistä koottiin islamin pyhä kirja, Koraani.” (Ritari 6 2016, 20.)

Muinaisuskontoihin lukeutuvat viikinkiuskonto, saamelaisuskonto sekä suomen muinaisuskonnot. Muinaisuskonnoista kerrotaan, että ne olivat luonnonläheisiä uskontoja, joissa jumalia ja henkiä oli kaikkialla. Eläimiin liitettiin erilaisia uskomuksia. Suomalaisesta kansanuskosta nimetään kolme jumalaa Ukko, Tapio ja Ahti. Viikinkiuskonnosta nimetään kolme jumalaa Tor, Loki ja Odin.

”Ihmiset uskoivat, että maalla, metsällä ja vedellä oli omat jumalansa. Suomen alueella palvottiin esimerkiksi sään ja sadon jumalaa Ukkoa, metsänjumala Tapiota sekä vedenjumala Ahtia. Haltioiden ja tonttujen uskottiin elävän kaikkialla.” (Ritari 6 2016, 40.)

Mennyt III

Mennyt III -oppikirjassa eri uskontoja nimetään yhteensä neljä: katolilaisuus, protestanttisuus, luterilaisuus ja muinaisuskonnot. Mennyt III -kirja on ainoa valituista historian oppikirjoista, jossa ei mainita ortodoksisuutta, islaminuskoa eikä intiaaniuskontoja (ks. kuvio 5).

Kristinuskosta kerrotaan pääasiassa yleisellä tasolla. Kirkko opetti, huolehti köyhistä ja sairaista sekä saattoi tuomita harhaoppisia. Katovuosien ajateltiin olevan jumalan vihan tulosta. Raamattu oli ensimmäinen kirja, joka painettiin uudella painotekniikalla. Katolilaisuus esiintyy useasti oppikirjan kappaleissa, joiden teemana on paavin valta ja anekauppa. Uskonpuhdistuksen yhteydessä mainitaan protestanttisuus ja luterilaisuus muutaman kerran. Uskonpuhdistuksessa eli reformaatiosta kerrotaan yksityiskohtaisesti. Ruotsin valtakunnan kansankirkoksi tuli luterilaisuus.

”Olemme rukoilleet Herraa jäljentäessämme tekstiä, ja uskon sen välittyvän Raamatun lukijoille. Epäilen, ettei Jumalan sana välity lukijalle samalla lailla painokoneella tehdystä tekstistä.” (Mennyt III 2018, 19)

Suomalaiset muinaisuskonnot esiintyvät oppikirjassa pari kertaa (ks. kuvio 5). Kirjassa kerrotaan maaseudulla vanhoje uskontojen pitäneen pintansa pitkään sekä luonnon henget olivat yleisiä uskomuksien kohteita.

” Pappi ei pidä tavoistamme. Hän ihmettelee, miksi kristitty ihminen haluaa juhlia kekriä, ruokkia haltijoita ja lämmittää saunan vainajille. Minä olen oppinut omilta vanhemmiltani, samoin kuin he ovat oppineet aikanaan omiltaan, että kekriyönä ovat haltijat liikkeellä.” (Mennyt III 2018, 27.)

5.2 Monikulttuurisuus kulttuurien kohtaamista ilmentävissä analyysiyksiköissä

Tutkimuksessa selvitettiin millä tavalla monikulttuurisuutta ilmenee kulttuurien kohtaamista ilmentävissä analyysiyksiköissä historian oppikirjoissa. Monikulttuurisuutta havainnoitiin monikulttuurisuuden osa-alueiden avulla sellaisista analyysiyksiköistä, joissa ilmeni useampi saman osa-alueen alaluokka, jolloin muodostuu kulttuurien kohtaamista. Esimerkiksi porvariston ja aateliston kohtauksia kuvailevissa kappaleissa syntyy kulttuurien kohtaamista ja näin myös monikulttuurisuutta. Taulukosta 5 huomataan, että kaikissa oppikirjoissa eniten monikulttuurisuutta ilmeni sosiaaliluokan kautta, jolloin samassa yksikössä on kerrottu eri sosiaaliluokkaan kuuluvien kohtaamisista. Prosentuaalisesti Mennyt III -oppikirjassa esiintyy monikulttuurisuutta valituista oppikirjoista. Forum 6 oppikirjassa esiintyy monikulttuurisuutta taas lukumäärällisesti eniten. Mennyt III -oppikirja antaa monikulttuurisemman ja kokonaisvaltaisemman yleiskuvan tapahtumista, mutta Forum 6 ja Ritari 6 -oppikirjoissa esitellään tapahtumat ja niiden monikulttuurisuus esittelemällä enemmän erilaisia kulttuureja. Seuraavaksi monikulttuurisuuden ilmenemistä tarkastellaan oppikirjakohtaisesti. Oppikirjakohtaisessa tarkastelussa apuna käytetään monikulttuurisuuden osa-alueisiin luokiteltuja analyysiyksiköitä.

Euroopan sisäinen monikulttuurisuus ilmenee kaikissa valituissa oppikirjoissa eniten sosiaaliluokan ja uskonnon kautta (ks. taulukko 5). Sosiaaliluokan kautta monikulttuurisuus ilmenee kohtaamisina ja rinnakkaiselona, kun taas uskonnon kautta uskonsodat ja käännyttäminen pyrkivät enemmän assimilaatioon. Eurooppalaisten yhteys muihin kansoihin ilmenee myös pääasiassa sulautumisen näkökulmasta, mutta myös muiden kansojen näkökulma on tuotu esille erilaisten vaikutuksien kautta. Euroopan ulkopuolisten kansojen keskinäisistä suhteista kerrottiin ainoastaan Ritari 6 -oppikirjassa.

Suomen historiaa tarkastellaan Eurooppalaisesta eli Ruotsin valtakunnan näkökulmasta niissä analyysiyksiköissä, joissa ilmenee monikulttuurisuutta. Suomeen tehtiin yhtä lailla ristiretkiä ja kansaa yritettiin sivistää eurooppalaisiin tapoihin samoin kuin esimerkiksi arabeja. Venäjältä tulevista vaikutteista mainitaan myös kaikissa oppikirjoissa, mutta hyvin vähän. Suomen sisäistä monikulttuurisuutta ilmenee ainoastaan sosiaaliluokan ja uskonnon välityksellä. Forum 6- ja Ritari 6 -oppikirjoissa mainitaan saamelaiset ja miten he sulautuivat tai väistyivät suomalaisten tieltä. Suomen voidaan näin ollen sanoa sulautuneen eurooppalaisiin tapoihin muiden lähikulttuurien tavoin.

Monikulttuurisuutta ilmenee tutkimukseen valituissa oppikirjoissa suurimmaksi osaksi kulttuurien kohtaamisten kautta, kuten sodat, ristiretket ja löytöretket, kaupankäynti ja orjuus. Kohtaamisista on kerrottu lähinnä eurooppalaisten näkökulmasta, mutta myös esimerkiksi intiaanien ja orjien näkökulmasta on kerrottu. Suomen historiaa käsitellään myös eurooppalaisesta näkökulmasta, eli Ruotsin suurvallan näkökulmasta. Varakkaat henkilöt ovat pääosassa näissä historian kirjoissa, mutta talonpoikien elämä pysyikin melko muuttumattomana pitkään, minkä vuoksi heidän näkökulman

koetaan ehkä tulevan esille vähemmällä tekstillä. Pääosin oppikirjojen tekstit eivät olleet arvottamia, mutta muutamista adjektiivien valinnoista voi lukijalle tulla alentava tai maalaava vaikutelma.

TAULUKKO 5. Monikulttuurisuutta ilmentävien analyysiyksiköiden lukumäärät osa-alueittain, oppikirjoittain, sekä prosenttiosuudet kirjakohtaisesta analyysiyksiköiden kokonaismäärästä.

Monikulttuurisuuden osa-alueet	Forum 6 (528 analyysiyksikköä)	Ritari 6 (416 analyysiyksikköä)	Mennyt III (202 analyysiyksikköä)
Kansallisuus	89 (16,9%)	67 (16,1%)	39 (19,3%)
Kieli	6 (1,1%)	7 (1,7%)	4 (1,9%)
Sosiaaliluokka	145 (27,5%)	84 (20,2%)	70 (34,7%)
Uskonto	24 (4,5%)	13 (3,1%)	11 (5,4%)
Yhteensä	264 (50%)	171 (41,1%)	124 (61,4%)

5.2.1 *Forum 6*

Forum 6 -oppikirjassa monikulttuurisuutta löytyi 50%:ssa kirjan analyysiyksiköistä ja monikulttuurisuus ilmenee eniten sosiaaliluokkien kohtaamisissa (ks. taulukko 5). Euroopan kielellisestä monikulttuurisuudesta kertoo muun muassa latinan syrjäyttäminen ranskalla sivistyneistön kielenä. Uskonnollisesta monikulttuurisuudesta eurooppalaisten keskuudessa kertoo muinaisuskomuksien säilyminen kansan keskuudessa pitkään, vaikka katolilaisuus olikin suurimmassa osassa Eurooppaa hallitsijoiden valitsema uskonto. Uskonpuhdistuksen aikana käytiin sotia ja harhaoppisia käännytettiin, mitkä ovat myös kulttuurien kohtaamisen muotoja. Näissä kulttuurien kohtaaminen ilmaisee monikulttuurisuutta pääasiassa assimilaationa eli sulautumisena.

Sosiaaliluokka osa-alueita tarkastellessa ilmenee Euroopan monikulttuurisuus säätyjen välisessä kanssakäymisessä, esimerkiksi: hallitsijat, sotilaat ja aateliset tarvitsivat toisiaan, mikä näkyi läänityslaitoksen syntymisessä ja vallan jakamisessa. Aatelisto nousi välillä kapinaan hallitsijaa vastaan, aatelisto kohteli talonpoikia ja säätyihin kuulumattomia huonosti, mutta heidän velvollisuutensa oli suojella talonpoikia. Talonpojat vuokrasivat maata aatelistolta ja kirkolta. Aatelisto osti kauppiailta yhä enemmän ylellisyystuotteita ja esineitä. Papisto ja porvaristo ilmenevät laajimmin yhteydessä muihin säätyihin. Kaupungit ovat aina olleet kulttuurien kohtaamispaikkoja, joissa myös säädyt

kohtaavat toisensa päivittäin. Sosiaaliluokan kautta ilmenevä monikulttuurisuus ilmenee yhdessä elämisenä ja kohtaamisina kaupankäynnin ja työsuhteiden avulla, mutta myös assimilaatiota on näkyvillä.

Forum 6 -oppikirjassa eurooppalaisten ja Euroopan ulkopuolisten kansojen kulttuurien kohtaamisista kerrotaan kaupankäynnin, ristiretkien, löytöretkien, sotien ja orjakaupan kautta. Kaupankäyntiä arabialaisista kankaista ja mausteista värittää ensimmäistä eurooppalaisten kanssakäymistä arabien kanssa. Toisessa yhteydessä eurooppalaiset tekevät ristiretkiä islaminuskoisia vastaan ja pyhiinvaelluksia Jerusalemiin. Löytöretkien yhteydessä kerrotaan eurooppalaisten kohtaamisesta Amerikan mantereiden alkuperäisasukkaiden kanssa. Löytöretkiä kuvaillaan pääasiassa eurooppalaisten näkökulmasta, mutta niiden seurauksista alkuperäisasukkaille on kerrottu: sairaudet, ryöstöretket ja orjuutus. Etelä-Amerikan inkakansaa kuvataan sen sisäisten sosiaaliluokkien kohtaamisista, joissa kerrotaan hallitsijan tekevän tarkistuskiertoja kansan pariin sekä, että ympäröiviä heimoja oli alistettu. Afrikkalaisia kansoja ei ole eritelty vaan heistä puhutaan vain yleisesti afrikkalaisina. Afrikkalaisten yhteydestä eurooppalaisiin kerrotaan lähinnä orjakaupan kuvailussa. Orjakaupasta kerrottaessa puhutaan molempien kansakuntien motiiveista, mutta lähinnä eurooppalaisesta näkökulmasta. Eurooppalaisten kohtaamisista Euroopan ulkopuolisten kansojen kanssa kerrotaan lähinnä kulttuurien törmäyksistä, eikä niinkään sulautumisesta tai sopeutumisesta.

”Löytöretkien jälkeen eurooppalaiset alistivat koko Etelä-Amerikan siirtomaikseen. He asettuivat mantereeseen itärannikolle, jossa asui intiaaneja. Aluksi intiaanien ja siirtolaisten keskinäiset suhteet olivat rauhalliset, mutta vähitellen intiaanit joutuivat väistymään pois siirtolaisten tieltä.” (Forum 6 2016, 190.)

Monikulttuurisuuden ilmeneminen Suomessa käsittää lähinnä suomalaiset yhteydessä valloittajakansoihin, mutta myös yhteydessä saamelaisiin. Saamelaisten mainitaan palvoneen muinaisjumalia vielä silloin kun muu Suomi oli jo kristitty. Ruotsi piti Suomea valtansa alla pitkään, jolloin suomalaisia käännyttiin kristinuskoon ja vanhoille palvomispaikoille alettiin rakentamaan kirkkoja. Suomalaisia kohdeltiin niin kuin muitakin Ruotsin valtakunnan kansalaisia ja kruunun korkeimmat virkamiehet pitivät yllä järjestystä valtakunnan syrjäseuduilla. Suomalaisten koettiin olevan huonotapaisia, joten pappien tehtävänä oli kitkeä paheet ja vanhat uskomukset kansasta. Suomalaiset maksoivat veroja ja varustivat sotilaita ruotsalaiseen armeijaan. Suomen kieli pysyi pitkään pelkän rahvaan kielenä, kun taas sivistyneistö puhui ruotsia. Suomeen tuli vaikutteita kahdelta rintamalta: katolilaisesta Ruotsista ja ortodoksisesta Venäjältä. Pikkuvihan yhteydessä mainitaan suomalaisten yh-

teydestä venäläisiin, kun heidän täytyi majoittaa raakalaismaisia venäjän sotilaita. Suomen monikulttuurisuudesta ja kulttuurien kohtaamisista Suomessa kerrotaan melko vähän ja lähinnä assimilaatiönäkökulmasta niin, että suomalaiset sulautuivat valloittajien tapoihin.

5.2.2 *Ritari 6*

Ritari 6 -oppikirjassa monikulttuurisuutta ilmaistaan eniten sosiaaliluokka osa-alueella (ks. taulukko 5). Hallitsijat ja aateliset tarvitsivat toisiaan. Aateliset palkkasivat sotilaita ja talonpoikia. Talonpojat vuokrasivat maata aatelisilta ja kirkolta. Papisto opetti muuta kansaa, paransi sairaita ja piti huolta köyhistä. Työntekijät ja palvelijat pyörittivät ylimystön arkea. Porvaristo kävi kauppaa kaikkien säätyjen kanssa. Sosiaaliluokan kautta ilmenevä monikulttuurisuus on pääasiassa erilaisia kohtaamisia arjen keskellä.

Euroopan sisällä tapahtui useita uskontoihin liittyviä kulttuurien kohtaamisia, joista kerrotaan Ritari 6 -oppikirjassa. Reformaation eli uskonpuhdistuksen myötä Eurooppaa ravisteli monet uskonodat katolilaisten ja protestanttien välillä. Harhaoppisena pidettyjen käännäyttäminen katolilaisuuteen kansanuskoista ja protestanttisuudesta oli yleistä. Myöhemmin valistusajattelijat kyseenalaistivat koko kristinuskon ensimmäistä kertaa eurooppalaisessa kulttuurissa. Kulttuurien kohtaamisista ei kerrota selvästi sulautumisen tai sopeutumisen näkökulmasta vaan kohtaamisten tulos on jätetty kertomatta.

Eurooppalaiset kulttuurit yhteydessä Euroopan ulkopuolisiin kulttuureihin ilmenevät eniten löytöretkien ja siirtomaa-ajan käsittelyssä. Eurooppalaiset löytöretkeilijät nimesivät Amerikan mantereen alkuperäisasukkaat intiaaneiksi, he etsivät rikkauksia, valloittivat, toivat mukanaan outoja tautteja ja käännäyttivät intiaaneja omaan uskontoonsa. Siirtolaiset ja intiaanit elivät rinnatusten, mutta kiistat äityivät sodiksi. Eurooppalaiset veivät orjia Afrikasta Amerikan mantereelle afrikkalaisia ei ole eroteltu eri kansalaisuuksiin. Afrikkalaisten ja intiaanien näkökulma ja motiivit on tuotu esille sekä erään espanjalaisen papin näkökulma, joka näki valloituksien julmuuden. Eurooppalaisista ja nimenomaan englantilaisista kerrotaan yhteydessä intialaisiin, joiden kanssa käytiin maustekauppaa ja joka oli yksi siirtomaista. Kristinuskon yhteys Euroopan ulkopuolisiin uskontoihin esiintyy eniten ristiretkien kautta: ristiretkiä tehtiin islaminuskoisia vastaan, ristiretkillä kuoli paljon molempien uskontokuntien edustajia ja siksi näiden uskontokuntien välit kiristyivät. Kulttuurien kohtaamista kuvaillaan pääasiallisesti siis eurooppalaisten näkökulmasta löytöretkien ja sotien kautta assimilaatioajatuksella.

”Monet eurooppalaiset hallitsijat lähettivät laivastoja uudelle mantereelle haaveenaan saada rikkauksia, käännättää intiaaneja kristinuskoon ja valloittaa uusia alueita itselleen. Eurooppalaiset perustivat Amerikkaan siirtokuntia ja aiheuttivat samalla miljoonien intiaanien kuoleman. Eurooppalaiset veivät afrikkalaisia orjatyövoimaksi Amerikkaan.” (Ritari 6 2016, 80.)

Ritari 6 -kirjassa kerrotaan lyhyesti intialaisten, kiinalaisten ja arabien välisestä kaupankäynnistä ja valloituksista. Islamin uskosta kerrotaan myös yhteydessä Hindulaisuuteen, joiden pohjalta syntyi uusi uskonto sikhiläisyys. Nopeasti laajenevassa islamilaisessa valtakunnassa valloitetuista kansoista ei pakotettu islamin uskoon, mutta monet halusivat kääntyä islamin uskoon verovähennyksien vuoksi.

Suomalaiset ovat olleet yhteydessä moniin kulttuureihin, jotka ovat asuneet suomen alueella tai ovat tehneet ryöstä- ja valloitusretkiä. Esimerkiksi suomalaisten on sanottu lähteneen viikingeiksi ja he ovat käyneet kauppaa saksalaisten kanssa. Suomalaisten ja saamelaisten suhteesta toisiinsa kerrotaan vain assimilaation näkökulmasta, eli saamelaiset ovat sulautuneet suomalaisiin tai väistyneet pohjoisemmaksi. Analyysiyksiköissä, joissa Suomi on Ruotsin vallan alla, puhutaan venäläisistä, puolalaisista ja tanskalaisista sotien, kuninkaallisten ja kaupankäynnin yhteydessä. Kerrotaan, että suomalainen porvaristo oppi eurooppalaisille tavoille kauppalaivojen porvareilta. Suomessa uskottiin pitkään muinaisiin uskomuksiin, mutta kristinuskon levitessä se väistyi ja sulautui kristinuskoon. Kauppiaat toivat mukanaan ensimmäiset tiedot kristinuskosta, mutta myöhemmin ruotsista tehtiin ristiretkiä suomeen. Suomalaiset siis sulautuivat pääasiassa valloittajien tapoihin.

”Turku oli Suomen ensimmäinen kaupunki. Kaupungissa asui suomalaisten lisäksi paljon saksalaisia ja ruotsalaisia porvareita.” (Ritari 6 2016, 52.)

5.2.3 Mennyt III

Monikulttuurisuus ilmenee Mennyt III -oppikirjassa yli 60 prosentissa analyysiyksiköistä. Monikulttuurisuus näkyy eniten sosiaaliluokan kautta, mikä ilmaisee myös Euroopan sisäistä monikulttuurisuutta (ks. taulukko 5). Euroopan sisäistä monikulttuurisuutta ilmenee myös uskontojen kohtaamisten ja käännättämisen kautta, jossa tärkein näkökulma on assimilaatio. Katolilaisten ja protestanttien väliset uskonsodat edustavat näitä Euroopan sisäisiä kulttuurien kohtaamisia. Löytöretkien avulla saadut rikkaudet auttoivat monia, koska niiden avulla hallitsijat pystyivät palkkaamaan enemmän sotilaita ja virkamiehiä. Kaikki maat kuuluivat hallitsijalle ja talonpojat viljelivät sitä. Yli säätyrajojen ei saanut avioitua, paitsi kuninkaan erityisluvalla aatelisto saattoi avioitua porvariston kanssa. Papisto

opetti ja auttoi kansaa sekä levitti hallitsijan tiedotteita. Porvaristo teki kauppaa kaikkien säätyjen kanssa.

Eurooppalaiset kulttuurit yhteydessä muihin kulttuureihin ilmenevät sotien, valloituksien ja löytöretkien myötä, esimerkiksi germaaniheimojen hyökkäys Bysanttiin. Mennyt III -oppikirja on ainoa valituista historian oppikirjoista, joissa mainitaan sana pakolainen. Se ilmenee konstantinopolilaisten pakolaisten tullessa Eurooppaan, tuoden mukanaan tiedon antiikin kulttuureista. Eurooppalaiset löytöretkeilijät ja valloittajat toivat mukanaan tapansa ja kielensä Amerikan mantereelle, samalla tuodaan esille intiaanien näkökulmaa. Löytöretkien avulla pyrittiin levittämään kristinuskon oppeja uusille alueille. Eurooppalaisten yhteys muihin kansoihin ilmenee neutraalisti, mutta assimilaatioon pyrkivänä.

”Muukalaiset saapuivat kyläämme. Tiesimme odottaa heitä, sillä metsällä olleet miehet näkivät nuo valtavat veneet jo muutama päivä sitten. Halusimme kohdella tulijoita ystävällisesti, joten olimme varanneet heille suuren määrän ruokaa ja erilaisia lahjoja.” (Mennyt III 2018, 41.)

Mennyt III -kirjassa käytetään sanaa ulkomaalainen ainoana valituista oppikirjoista, sana ilmenee yhteydessä suomalaisten kaupankäyntiin. Suomalaisista kerrotaan paljon osana Ruotsin valtakuntaa. Tuolloin Ruotsista tulleet porvarit hallinoivat ja saivat korkeimmat virat, mikä suututti suomalaisporvareita. Suomalaiset harjoittivat pitkään muinaisuskontojaan, vaikka luterilaisuus oli julistettu Ruotsin valtakunnan viralliseksi uskonnoksi. Suomalaisia kohdeltiin niin kuin muitakin Ruotsin valtakunnan asukkaita, he osallistuivat verojen maksuun ja varustivat sotilaita. Suomalaiset joutuivat kärsimään Ruotsin ja Venäjän välisistä konflikteista ja esimerkiksi pikkuvihan aikana suomalaiset joutuivat majoittamaan venäläisiä sotilaita. Hollantilaisten kanssa käytiin kauppaa, jolloin eurooppalaiset tavat tulivat suomeen upseerien mukana ja ne levisivät suomalaisen porvariston keskuudessa. Ruotsissa toteutettiin valtiopäiviä, joissa kaikkien säätyjen edustajat pääsivät vaikuttamaan valtakunnan asioihin. Kaikkein köyhimmillä ja naisilla ei ollut vaikutusvaltaa.

”Sodan päätyttyä minusta tuli keisarikunnan alamainen. Hallitsijan vaihdos ei vaikuttanut elämäni mitenkään. Keisarin alamaisena pääsin kuitenkin muuttamaan Pietariin, jonne monet kyläni nuorukaiset olivat lähteneet minua ennen. -- Pietarissa kouluttautumisen mahdollisuudet ovat monin verroin paremmat kuin Suomessa.” (Mennyt III 2018, 85.)

6 POHDINTA

Tämän tutkimuksen tarkoitus oli tutkia monikulttuurisuuden ilmentymistä alakoulun kuudennen luokan historian oppikirjoissa. Tutkimuksessa tarkasteltiin kolmea kuudennen luokan historian oppikirjaa; Forum 6, Ritari 6 ja Mennyt III. Oppikirjojen ollessa edelleen suomalaisen opetuksen keskiössä on tärkeää, että oppikirjat ovat ajan tasalla (Heinonen 2005, 245; Ouakrim-Soivio 2014, 214). Oppikirjojen tulee myös tukea monikulttuurisuuskasvatusta, jota painotetaan perusopetuksen opetussuunnitelman perusteissa (mm. POPS 2014, 16, 18 & 21). Tämän tutkimuksen tulokset osoittivat, että kuudennen luokan historian oppikirjojen kappaleista 41,1–61,4% ilmenee monikulttuurisuutta. Tutkimuksen aineistona olleissa oppikirjoissa esiintyy tutkittuja monikulttuurisuuden osa-alueita varsin tiheästi, mutts silti laadullisesti tarkasteltuna monikulttuurisuuden käsittely jää suppeaksi. Oppikirjat on kirjoitettu kristillisestä eurooppalaisesta näkökulmasta. Euroopan ulkopuolisten kulttuurien näkökulmaa on tuotu esille, mutta näitä käsitellään pääasiassa eurooppalaisesta näkökulmasta. Suomea tarkastellaan myös kristillisen eurooppalaisesta näkökulmasta. Pääasiassa kirjoissa keskitytään yläluokkaan, mutta myös talonpoikien ja porvariston elämästä kerrotaan yleiskuvan antavasti. Tämä kuva historiasta on omalla tavallaan todellinen, mutta nykyisessä monikulttuurisuuteen kannustavassa yhteiskunnassa se ei ole riittävä. Kulttuurien kohtaamiset, eli sodat, ristiretket, löytöretket, kaupankäynti ja orjuus, ilmentävät monikulttuurisuutta eniten, mutta lähinnä sulautumisen näkökulmasta.

6.1 Monikulttuurisuus kuudennen luokan historian oppikirjoissa

Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteissa historian opetuksen keskiössä ovat kulttuureihin tutustuminen monipuolisesti sekä oppilaisen omaan kulttuuriin ja lähialueiden historiaan keskittyminen (POPS 2014, 15–16, 258). Tutkimukseen valikoiduissa oppikirjoissa esiteltiin yleisesti eurooppalaista kulttuuria Saksan, Ranskan sekä Pohjois-Italian alueiden historiaa hyödyntäen. Suomalaiseen kulttuuriin perehdytään talonpoikien elämäntyylin kautta, mutta pääosin suomalaisia tarkastellaan Ruotsin valtakunnan näkökulmasta. Eurooppalainen ja suomalainen kulttuuri ovat kehittyneet monien kulttuurien kerrostumista ja kohtaamisista, minkä vuoksi yksin eurooppalainen näkökulma ei ole riittävä. Edellä mainitut valtiot ovat olleet merkittävässä osassa Euroopan kehitystä, koska niin monet aatteet sekä hallintomuodot ovat kehittyneet niissä. Aiempi tutkimus ylempien luokkien historian oppikirjojen eurosentrisyydestä tukee tätä tulosta (Löfström 2014; Sarraj ym. 2015).

Eurooppa on monikulttuurinen manner, jonka lävitse monet kansat ovat kulkeneet ruuan ja paremman asuinpaikan toivossa useita tuhansia vuosia. Valituissa oppikirjoissa eurooppalaisista kerrotaan kuin he kaikki olisivat samaa kansaa. Euroopassa on 51 eri valtiota nykyisin, mikä viestii Euroopan sisäisen monikulttuurisuuden laajuudesta. Se miksi Euroopan sisäisestä monikulttuurista ei ole valituissa oppikirjoissa kerrottu muun kuin sosiaaliluokan ja uskonnon kautta, saattaa johtua siitä, että kirjojen kuvastamalla ajalla ihmisten elämät olivat hyvin samankaltaisia alueesta riippumatta. Talonpojat kaikkialla viljelivät maata ja maksoivat hallitsijoille veroja, aatelisto toimi hallitsijan apuna ja varustivat sotilaita sekä pyrkivät korostamaan asemaansa taiteilla. Nämä piirteet olivat kaikkialla hyvin samanlaisena. Sosiaaliluokkien välistä monikulttuurisuutta kirjat ilmentävät kaupankäynnin ja valtioiden ylläpitämisen näkökulmasta. Euroopan sisäisen monikulttuurisuudesta opettaminen olisi merkittävää monikulttuurisuuskasvatuksellisesta näkökulmasta ja se tukisi myös oppilaiden kulttuuri-identiteetin muodostumista entistä paremmin.

Kaikissa oppikirjoissa yleisesti kristillisestä kulttuurista kerrotaan eniten, mutta erotellusti katolilaisuus nousee oppikirjojen keskiöön. Keskiajalla ja uuden ajan alussa Euroopassa näin olikin, mutta taustalla ja tavallisen kansan joukossa harjoitettiin pitkään kansanuskontoja ja esimerkiksi osa Espanjaa oli osa islamilaista valtakuntaa. Kristinuskon historia on tärkeässä osassa Euroopan ja suomalaisten historiaa, mutta niin on taikauskolla ja muinaisuskonnoillakin, joihin viitataan oppikirjoissa paljon vähemmän. Opetuksen ei tulisi olla tunnustuksellista (POPS 2014), ja uskonnoista kertominen ei sitä olekaan, mutta se, mitkä uskonnot mainitaan ja missä määrin, kertoo oppikirjojen arvopohjasta.

Uskontojen ilmentävä monikulttuurisuus ilmenee katolilaisuuden suhteena muihin uskontoihin. Eurooppa oli reformaatioon asti täysin katolilainen ainakin kirkon ja ylemmän luokan näkökulmasta. Talonpojat monesti harjoittivat omia vanhoja tapojaan pitkään katolilaisuuden rinnalla. Useimmiten uskontojen väliset kahnaukset ja reformaation aiheuttamat riidat eivät vaikuttaneet juurikaan tavalliseen kansaan. Euroopan sisäiset uskontojen kohtaamiset käsittävät pääosin katolilaisen kirkon käännytystyötä harhaoppisia vastaan tai ristiretkiä pyhille paikoille, sekä uskonpuhdistus, joka erotti katolilaisuudesta protestanttiset kirkkokunnat. Kristinuskon nostaminen esille muita uskontoja enemmän tukee ajatusta perinteisen ja eurosentrisen maailmankuvan ylläpitämisestä, todellisen kuvan jäädessä varjoon (Sarraj ym. 2015). Historian oppikirjoissa olisi tärkeää esittää historia mahdollisimman puolueettomasti ja toden mukaisesti. Alakoulun historian oppikirjojen narratiivinen tyyli on kuitenkin ristiriidassa tämän tavoitteen kanssa (Poulsen 2010; Aamotsbakken 2010).

Monikulttuurisuutta ilmenee valituissa oppikirjoissa eniten kulttuurien kohtaamisen yhteydessä eli sotien, kaupankäynnin ja valloitusretkien yhteydessä. Historian oppikirjoissa kulttuurien kohtaaminen on tärkein monikulttuurisuuden ilmenemismuoto. Monista kulttuureista kuitenkin kerrotaan yleisellä tasolla ilman kulttuurien kohtaamista. Kulttuurien kohtaamista eurooppalaisten ja

loin paljon vaikutteita hyvin eurooppalaisesta Ruotsista. Monet suomalaiset ja suomessa asuvat kokevat olevansa myös eurooppalaisia. Suomen historiaa käsitellään kuitenkin lähes täysin eurooppalaiskristitystä näkökulmasta, joka ei anna oikeaa kokonaiskuvaa kyseisestä ajanjaksosta. Suomalaisiin on vaikuttanut lännen lisäksi idän ortodoksisuus sekä Suomen aluetta aiemmin asuttaneet kansat kuten saamelaiset.

Suomessa on kirjojen käsittelemällä ajanjaksolla asunut muitakin kansoja kuin suomalaiset. Näistä vähemmistöistä eniten kerrotaan suomenruotsalaisista, koska historiallisesti merkittävimmät tapahtumat koskivat suomenruotsalaista ylimystöä. Saamelaisista kerrotaan lyhyesti kahdessa kolmesta kirjassa, vaikka saamelaiset ovat asuttaneet Suomen aluetta ennen suomalaisten saapumista. Muita Suomen vähemmistöryhmiä kuten romaneja, ei maininta. Ensimmäiset romanit ovat vaeltaneet suomeen noin 1500-luvulla, eli valittujen oppikirjojen ajanjaksolla. Onkin outoa miten vähän Suomen muiden kansojen historiasta kerrotaan oppikirjoissa, kun tarkoituksena on opettaa omaa ja lähialueen historiaa (POPS 2014, 258). Muidenkin pohjoismaiden oppikirjoissa saamelaiset ja muut vähemmistöt sekä alkuperäiskansat ovat jääneet vähälle huomiolle tai heitä ei mainita ollenkaan (Aamotsbakken 2010, 78).

Venäjän suunnalta on aina tullut vaikutteita Suomeen, minkä vuoksi on myöskin outoa miten vähän venäläisistä puhutaan valituissa oppikirjoissa. Kirjojen ainoat asenteelliset viittaukset liittyvät venäläisiin kasakoihin sekä suomalaisten talonpoikien käytöstapoihin. Pikkuviha oli pelonsekaista aikaa ja venäläiset nostetaan oppikirjoissa esiin raakalaismaisina, vaikka muita vastaavia kohtaamisia kuvaillessa tällaisia maalaavia adjektiiveja ei käytetä. Venäjä nostetaan monesti historiaa kuvaillessa yksinomaan pahaksi, vaikka eurooppalaiset ovat olleet ihan yhtä raakalaismaisina omilla valloitusretkillään. Nykyinen nihkeä asennoituminen venäläisiin johtunee edelleen kylmästä sodasta, vaikka kaiken kaikkiaan suomalaisen yhteiskunnan ymmärtämisen kannalta neutraali tutustuminen venäläiseen kulttuuriin olisi antoisampaa. Suomalaisiin talonpoikiin viitatessaan huonotapaisina ja tyhminä, oppikirjat poistavat oppilaiden halun samaistua talonpoikiin, vaikka suurimman osan juuret ovatkin juuri talonpoikaiskulttuurissa. Suomalaisten talonpoikien laiskuutta ja huonojen käytöstapojen kuvailu ei luultavasti edesauta oppilaiden kulttuuri-identiteetin kehittämistä.

6.2 Oppikirja historian oppiaineen perustana

Oppikirjojen kirjoittajat ovat merkittävässä osassa opetuksen suunnittelua kautta Suomen, koska monet paikalliset opetussuunnitelmat on luotu valtakunnallisen opetussuunnitelman lisäksi oppikirjojen mukaan (Rinne 2019, 71–72; Heinonen 2005, 247). Oppikirjojen valinta kunnissa määrittää usein myös muiden materiaalien käyttöä. Oppikirjojen kirjoittajilla on suuri vastuu, koska oppikirjoja ei

nykyisin valvota vaan tekijöillä on lähes täysi vapaus (Ouakrim-Soivio 2014, 201). Valittujen oppikirjojen kirjoittajat ovat todennäköisesti pääasiassa taustaltaan suomalaisia, jolloin heidän kokemuksensa monikulttuurisuudesta saattaa olla erilaista kuin, jos kirjoittajat edustaisivat useampaa eri kansallisuustaustaa. Kokemus monikulttuurisuudesta vaikuttaa siihen, miten se tuodaan esille (Räsänen 2015). Forum 6 -oppikirjan on kirjoittanut kolme luokanopettajaa, joista yhden on eritelty erikoistuneen historiaan. Ritari 6 -oppikirjan ovat luoneet kaksi luokanopettajaa, kaksi historian ja yhteiskuntaopin opettajaa sekä yksi toimittaja ja selkokielen asiantuntija. Mennyt III -oppikirjan kirjoittajat ovat Helsingin yliopiston historiallis-yhteiskuntatiedollisen kasvatuksen professori, Helsingin yliopiston normaalikoulun luokanlehtori ja erityisopettaja sekä Helsingin yliopiston historiallis-yhteiskuntatiedollisen kasvatuksen dosentti. Mennyt III -oppikirjan kirjoittajat ovat korkeimmin koulututtuneet verrattuna muihin kahteen kirjaan.

Ritari 6- ja Forum 6 -oppikirjoissa yhdistellään valokuvia, taideteoksia sekä piirrettyjä kuvituskuvia tukemaan tekstiä. Mennyt III -oppikirjassa kaikki kuvat ovat piirrettyjä kuvituskuvia, jotka on luotu kyseistä kirjaa varten. Pelkkien piirrettyjen kuvituskuvien käyttäminen on erikoinen ratkaisu, koska historiasta on jäänyt niin paljon jäännöksiä, joilla sitoa tarinat todellisuuteen. Historian kertominen tarinana on mielekästä osalle oppilaista, mutta osa kaipaisi myös todellisuuden sidostavia todisteita tapahtumien todellisuudesta. Pääosa alakoulun oppikirjojen teksteistä on kirjoitettu narratiivisesti, eli kerronnallisesti (Julkunen 1988, 3–4). On silti tärkeää, ettei historian oppitunnit jää pelkäksi tarinatunniksi, ilman historian ymmärtämistä. Tässä tutkimuksessa narratiivisuutta ei virallisesti tutkittu, mutta laadullisessa analyysissä huomattiin, että mitä enemmän narratiivisuutta sitä yksipuolisempaa monikulttuurisuuden ilmeneminen oli. Tätä tulosta tukee myös aiempi tutkimus siitä, että narratiivisuuden ja faktan yhdistäminen on harvoin onnistunut oppikirjoissa (Poulsen 2010; Aamotsbakken 2010).

Tutkimukseen valituilla oppikirjoilla on eroavaisuuksia sivumäärissä. Kirjan sivumäärä korreloi jossain määrin monikulttuurisuuden ilmenemisen määrään, vaikka prosentuaalisesti määrät ovatkin samankaltaisia. Toisin sanoen sivumäärällisesti suuremmassa kirjassa esitellään useampaan kulttuuriin kuuluvan ihmisen elämää. Historian oppikirjat vaikuttavat olevan sisällöllisesti edelleen hyvin samanlaista kuin ne olivat 20 vuotta sitten, eli eurosentrisestä näkökulmasta kirjoitettuja (Löfström 2014, 20). Hienosäätöä on kuitenkin tapahtunut, kun suomalaiset ovat saaneet enemmän tilaa ja myös löytöretkien kohde, kansat ja orjat ovat saaneet näkökulmaansa esille. Monikulttuurisuudesta ei juurikaan puhuta ja itse sana ”kulttuuri” ilmenee lähinnä vain intiaanikulttuurien yhteydessä. Opetusmenetelmiä on tullut opettajien käyttöön yhä enemmän, esimerkiksi tutkiva oppiminen. Ritari 6 -oppikirjassa jokaisen suuremman osion välissä on ”tutki” -osio, jossa esitetään todisteita ja väitteitä, joista oppilaan tulee kriittistä pohdintaa käyttämällä päätellä mitä oikeasti tapahtui. Muissa kirjoissa

ei ole tällaisia tutkivaan oppimiseen ohjaavia aukeamia, mutta silti opettaja voi ohjata oppilaat tutkivaan oppimiseen.

Monikulttuurisuutta käsitellessä merkittävässä roolissa ovat niin oppilaiden kuin opettajien henkilökohtaiset motivaatiot ja asenteet (Paige, Jorstad, Siaya, Klein & Colby 2003, 216–221). Opettaja on ohjaajan ja roolimallin roolissaan oppilaiden tarkkojen silmien tarkkailun kohteena. Oppilaat poimivat pienetkin asenteellisuudet, minkä vuoksi opettajan tulee tiedostaa omat lähtökohtansa opettavia asioita kohtaan. Opettajan tulee tutkiskella omaa toimijuuttaan, jotta voi toimia itselleen ja oppilaille parhaalla mahdollisella tavalla kun keskitytään monikulttuurisuuskasvatukseen tai muihin tärkeisiin teemoihin. (Flynn 2009, 174; Paavola & Talib 2010, 81–82; Sitomaniemi-San 2009, 48.) Oppikirjan tarkastelu ei kerro opetuksesta koko totuutta, koska opettaja tekee päätökset siitä, miten hyödyntää käytössään olevaa materiaalia opetuksessaan (Hammarlund 2010, 118). Monikulttuurisuuskasvatuksellisissa teemoissa oppikirjat ohjaavat helposti eurosentrisyyteen, joten opettajilla on tärkeä tehtävä ohjata oppilaiden ajattelua kohti monikulttuurisempia näkökulmia.

6.3 Tutkimuksen luotettavuus

Tätä tutkimusta tehdessä on noudatettu hyvää tieteellistä käytäntöä, joka pohjautuu rehellisyyteen, tarkkuuteen ja huolellisuuteen kaikilla tutkimuksen osa-alueilla. Tutkimuksen vaiheet on pyritty talentamaan ja esittämään tarkasti, myös käsillä olevassa raportissa, parantaen tutkimuksen läpinäkyvyyttä. Tutkimusraportti on luotu tieteelliselle tiedolle laadittujen ohjenuorien edellyttämällä tavoilla. Tiedonhaussa ja aiemman teorian esittelyssä on pyritty kunnioittamaan muiden tutkijoiden ammattitaitoa sekä arvoa, jonka heidän tutkimuksensa ovat tuoneet tälle tutkimukselle. (Tuomi & Sarajärvi 2018, 150–151.)

Tutkimuksen kohteena oli kuudennen luokan historian oppikirjojen monikulttuurisuus. Tarkoituksena oli havainnoida, miten monikulttuurisuus ilmenee valituissa historian oppikirjoissa. Valitut oppikirjat edustavat kolmea neljäsosaa tämän hetkisistä uuden opetussuunnitelman mukaisista historian oppikirjoista, joten otanta ei edusta kaikkia historian oppikirjoja, mutta otos on riittävä tämän tutkimuksen tarkoituksiin. Tutkimusaihe, monikulttuurisuus, on ajankohtainen ja merkittävä nyt ja tulevaisuudessa, minkä takia tämä tutkimus on mielekäs myös tutkijalle. (Tuomi & Sarajärvi 2018, 163.)

Aineisto kerättiin luokittelemalla ja pelkistämällä valittujen oppikirjojen analyysiyksiköt aiemman tutkimuksen perusteella luodun analyysirungon mukaisesti. Analyysiyksiköiden luokittelussa ja pelkistämisessä pyrittiin yhdenmukaisuuteen. Tutkimuksen luokittelun luotettavuutta heikentää yhden tutkijan läsnäolo, joka mahdollistaa virheiden syntymisen ilman toisen tutkijan tarkistusta.

Luokittelut ja tulokset tarkastettiin kahteen kertaan, mutta tarkistukset teki sama tutkija. Tutkimuksen luokittelu ja analyysivaihe tehtiin muutaman kuukauden ajan jaksolla, jotta toimintamalli pysyisi samankaltaisena. Analyysissä käytettiin teorialähtöistä sisällönanalyysiä, eli analyysin pohjaksi luotiin analyysirunko, jota käyttämällä pyrittiin vähentämään mahdolliset yhden tutkijan tekemät virheet. Sisällönanalyysissä selvinneitä tuloksia tuettiin kvantifioinnilla, joka näytti lukuina monikulttuurisuuden osa-alueiden ja monikulttuurisuuden esiintymisen oppikirjoittain. Monikulttuurisuus on ilmiönä ja käsitteenä erittäin laaja ja näin ollen vaikea tutkittava pro gradu -tutkielman laajuudessa tutkimuksessa. Monikulttuurisuus määriteltiin tässä tutkimuksessa neljän osa-alueen avulla näin antaen yleiskuvan kulttuurien ilmenemisestä historian oppikirjoissa. (Tuomi & Sarajarvi 2018, 164.)

6.4 Tulosten hyödyntämismahdollisuudet ja jatkotutkimusehdotukset

Suomalaista tutkimusta monikulttuurisuuden ilmenemisestä alakoulun oppikirjoissa on tehty todella vähän, minkä vuoksi tämä pro gradu -tutkimus on merkittävä omalla alallaan. Tutkijat hyötyvät tämän tutkimuksen antamasta kirjallisuus katsauksesta, joka valottaa laadukkaiden vastaavien tutkimusten puuttumista tutkimuskentältä. Laadukkaammassa tutkimuksessa suuremman lähdemateriaalin käyttö mahdollisuus antaisi vielä merkittävämpää tietoa monikulttuurisuuden asemasta suomalaisissa oppikirjoissa 2015 -vuoden jälkeen. Opetus ja oppimateriaalit ovat kehittyneet valtavasti viimeisen viidenkin vuoden aikana, minkä vuoksi suurin osa tutkimuksista on osaltaan jo vanhentunutta eikä näin verrattavissa tämän tutkimuksen tuloksiin.

Opettajat voivat hyödyntää tämän tutkimuksen tuloksia valikoidessaan sopivaa historian oppikirjaa luokalleen, vaikka aineisto koostuukin vain kolmesta kuudennen luokan oppikirjasta. Tulokset antavat tietoa kyseisten historian kirjojen sisällöistä ja painotuksista. Saatuja tuloksia on mahdollista hyödyntää myös oppikirjojen kehittämisessä yhä monipuolisemmiksi monikulttuurisuuden näkökulmasta. Tämän tutkimuksen tavoitteena on ollut ilmentää tutkimuksen lukijoille monikulttuurisuuden laajuutta sen osa-alueiden avulla. Esimerkiksi monikulttuurisuuden osa-alue sosiaaliluokka jää helposti huomioimatta kun keskustellaan monikulttuurisuudesta. Historian saatteessa on huomattavissa ylä- ja alaluokan kulttuurien erot, joihin tulisi kiinnittää enemmän huomiota ja miten erilaiset aatteiden aallot ovat todellisuudessa näkyneet eri sosiaaliluokissa. Sosiaaliluokkien uskonnolliset tottumukset ja kielelliset eroavaisuudet sekä heidän kohtaamisensa kaupankäynnissä tai työnmuodossa ovat suuressa osassa monikulttuurisen Euroopan historiaa.

Jatkotutkimusehdotuksena tästä tutkimuksesta olisi merkityksellistä tehdä suuremman otannan tutkimus, jossa mukana olisi kaikki alakoulun historian oppikirjat. Tällöin saataisiin kokonais-

valtainen kuva koko historian opetuksen oppikirjojen monikulttuurisuudesta suomalaisessa opetuksessa. Tässä tutkimuksessa tutkimuksen ulkopuolelle jätettiin kuvat sekä kuvatekstit, jotka täydentävät kirjan lukujen sisältöjä, joten niiden ottaminen mukaan tutkimukseen olisi hyödyksi. Kuvat konkretisoivat muuten helposti abstraktiksi jäävää historiaa, joten olisi tärkeää huomioida millaisen maailmankuvan oppikirjojen kuvat luovat. Työkirjat tukevat lukukirjojen sisältöjä, minkä vuoksi niiden mukaan ottaminen tutkimukseen olisi mielenkiintoista. Työkirjojen tutkimisessa saataisiin tietoa, miten tehtävissä on sanallistettu monikulttuurisuuteen viittaavat tehtävät. Opettajan oppaat antavat opetukselle oman mausteensa, koska ne sisältävät usein vinkkejä ja lisäinformaatiota opettajille. Tämän vuoksi näiden havainnointi monikulttuurisuuden tukemisen kannalta olisi hyvä, jotta nähtäisiin mihin suuntaan opettajan materiaalit ohjastavat opettajaa, kun kyseessä on monikulttuurisuus.

Monikulttuurisuuden osa-alueista jätettiin tämän tutkimuksen ulkopuolelle sukupuoli ja seksuaalisuus, jotka ovat yksittäin hyvin laajat ja tärkeät teemat monikulttuurisuuden kannalta. Sukupuolen ja seksuaalisuuden tutkimukset ovat omaa alaansa, jotka vaativat täysin omaa tutkimustaan tästä aiheesta. Nopealla yleiskatsauksella huomaa, että pääosin näissä valituissa historian oppikirjoissa kerrotaan aikuisten miesten historiaa. Naiset ilmenevät naimisiin tahtovina neitoina tai maalaistalon emäntänä. Keskiajalla ja uudella ajalla roolit olivat pääosin todellisuudessa sitä, että miehet kokivat mielenkiintoisimmat asiat, kun naiset jäivät kotiin. Oppikirjoissa on kuitenkin mainittu esimerkiksi Ruotsin kuningattaria ja heidän elämästään on kerrottu yksityiskohtaisesti. Esimerkki tarinat koskevat usein miespuolisia henkilöitä, mutta myös muutamista naisista on kerrottu kuten neidoista, palvelijoista ja vaimoista. Seksuaalisuuteen ei viitata missään oppikirjassa, muulla kuin naimisiinmenemisen kuvailulla tai haaveilla.

Aiheesta olisi mielekästä tutkia opettajien sekä oppilaiden mielipiteitä, joilla tuettaisiin oppikirjatutkimusta. Monikulttuurisuuden ilmeneminen oppikirjoissa on tärkeää, joten suuren tutkimuksen järjestäminen yhdessä oppikirjakustantajien ja opettajien ja oppilaiden kanssa auttaisi kehittämään kirjojen sisältöjä mielekkäämmiksi ja opettavaisemmiksi, joilla tuettaisiin vielä paremmin opetussuunnitelman mukaisia tavoitteita. Historian opetuksen ja oppikirjojen tutkimuksen kentältä puuttuu paljon tutkimusta monista erilaisista näkökulmista. Tämä tutkimus valottaa muiden tutkimuksien ohella sitä, kuinka suuri tarve laadukkaammalle ja suuremman otannan tutkimuksille historian oppiaineessa, varsinkin alakoulun. (Hammarlund 2010, 119.)

LÄHTEET

Oppikirjat aineistolähteenä

Bruun, J., Kokkonen, O., Komulainen, M., Lassi, P. & Sainio, A. (2016.) *Ritari 6*. Helsinki: Sanoma Pro Oy.

Päivärinta, K., Solastie, K. & Turtiainen, S. (2016.) *Forum 6*. Keuruu: Otavan kirjapaino Oy.

Rantala, J., Palmqvist, R. & Van Den Berg, M. (2018.) *Mennyt III Historia*. Helsinki: Edukustannus.

Kirjallisuuslähteet

Aamotsbakken, B. (2010). Pictures of greenlanders and samis in Norwegian and Danish textbooks. Teoksessa T. Helgason & S. Lässig (toim.) *Opening the mind or drawing boundaries? History texts in Nordic schools*. Göttingen: V&R unipress. 61–80.

Ahtiainen, M. (2006) *Maailmankulttuurien aikakirja* . 7. uud. p. Helsinki: Edita.

Andersson, N. (2010). Intercultural education and the representation of the other in history textbooks. Teoksessa T. Helgason & S. Lässig (toim.) *Opening the mind or drawing boundaries? History texts in Nordic schools*. Göttingen: V&R unipress. 33–60.

Benjamin, S., 2014. Kulttuuri-identiteetti—Merkitys kehitykselle ja kotoutumiselle. Teoksessa Laine, Marja (toim.) *Kulttuuri-identiteetti & kasvatus: Kulttuuriperintökasvatus kotoutumisen tukena*. Tallinna: K-Print. 56–105.

Berry, J. W. 1997. Immigration, Acculturation and Adaptation. *Applied Psychology: An international Review* 46 (1), 5–68. Doi: 10.1111/j.1464-0597.1997.tb01087.x

Flynn, J. E. 2009. Discussing race and culture in the middle school classroom. Teoksessa S. May & C. E. Sleeter (toim.) 2010. *Critical multiculturalism: Theory and praxis*. Routledge. 165–175.

Hammarlund, K. G. (2010). Beyond the Book Cover: Curriculum Goals and Learning Materials. Teoksessa T. Helgason & S. Lässig (toim.) *Opening the mind or drawing boundaries? History texts in Nordic schools*. Göttingen: V&R unipress. 107–120.

Heinonen, J-P. 2005. Opetussuunnitelmat vai oppimateriaalit. Peruskoulun opettajien käsityksiä opetussuunnitelmien ja oppimateriaalien merkityksestä opetuksessa. Soveltavan kasvatustieteen laitos. Tutkimuksia 257. Helsinki: Helsingin yliopisto.

Held, D. & McGrew, A. 2005. *Globalisaatio: puolesta ja vastaan*. Suom. J. Vainonen. Vastapaino.

Hietala, M., 1982. Maailmankuva historian oppikirjoissa: *Unescon kansainvälisyyskasvatussuosituksen toteutuminen suomalaisissa lukion historian oppikirjoissa*. Helsingin Yliopiston Monistuspalvelu Painatusjaos.

Huttunen, L., Löytty, O., & Rastas, A. (2005). Suomalainen monikulttuurisuus. Teoksessa A. Rastas, L. Huttunen & O. Löytty (toim.) *Suomalainen vieraskirja. Kuinka käsitellä monikulttuurisuutta*. Tampere: Vastapaino, 16–40.

Kaikkonen, P. 2004. *Vierauden keskellä. Vierauden, monikulttuurisuuden ja kulttuurienvälisen kasvatuksen aineksia*. Jyväskylän yliopisto: Opettajankoulutuslaitos.

Korva, M-M. 2012. Romanit ja saamelaiset yläkoulun maantiedon, historian ja yhteiskuntaopin oppikirjoissa. Pro gradu -tutkielma. Kasvatustieteiden tiedekunta. Lapin yliopisto.

Kuusela, J., Etelälähti, A., Hagman, Å., Hievanen, R., Karppinen, K., Nissilä, L. & Siniharju, M. 2008. *Maahanmuuttajaoppilaat ja koulutus–tutkimus oppimistuloksista, koulutusvalinnoista ja työllistämisestä*. Helsinki: Opetushallitus.

Laine, M. 2014. Kulttuuriperintökasvatus - vanhanaikaista ja nationalistista? Teoksessa M. Laine, (toim.). *Kulttuuri-identiteetti & kasvatus. Kulttuuriperintökasvatus kotoutumisen tukena*. Suomen kulttuuriperintökasvatuksen seura 2013, Helsinki. 140–152.

Lampinen, J., 2013. Vähemmistöt oppikirjoissa - erilaisuutta etäältä tarkasteltuna. Etnisten ja kansallisten vähemmistöjen sekä alkuperäiskansojen huomioiminen peruskoulun, 5(6). Ihmisoikeusliiton selvitys 1/2013.

Lea, V. 2010. Empowering preservice teachers, students, and families through critical multiculturalism: Interweaving social foundations of education and community action projects. Teoksessa S. May & C. E. Sleeter (toim.) 2010. *Critical multiculturalism: Theory and praxis*. Routledge. 39–52.

Lehtonen, M. & O. Löytty (2003). Miksi erilaisuus? Teoksessa Lehtonen, M. & O. Löytty (toim.) *Erilaisuus*. Vastapaino, Tampere. 7–17.

Liebkind, K. 2001. Kun kulttuurit kohtaavat. Teoksessa: K. Liebkind. (toim.) *Monikulttuurinen Suomi, Etniset suhteet tutkimuksen valossa*. Helsinki. 13–27.

Loftsdóttir, K. 2010. Deconstructing the Eurocentric Perspective: Studying “Us” and the “Other” in History Books. Teoksessa T. Helgason & S. Lässig (toim.) *Opening the mind or drawing boundaries? History texts in Nordic schools*. Göttingen: V&R unipress. 21–32.

Löfström, J., 2014. Kulttuurin käsite lukion historian kurssissa Kulttuurien kohtaaminen. Analyysi Euroopan ulkopuolisten alueiden historian valinnaiskurssin kehityksestä 1990–2010-luvuilla. *Kasvatus & Aika*, 8(4). 20–35.

McNeill J.R, McNeill William H. 2006. *Verkottunut ihmiskunta. Yleiskatsaus maailmanhistoriaan*. Suom. N. Vilokkinen. 2 p. Vastapaino. Tampere.

Mikander, P., 2015. Colonialist "discoveries" in Finnish school textbooks. *Nordidactica: Journal of Humanities and Social Science Education*, (2015: 4), 48–65.

Ouakrim-Soivio, N., 2014. Mitä historian ja yhteiskuntaopin oppimistulosten arviointi kertoi erilaisien oppikirjojen,-materiaalien ja työtapojen käytöstä. Teoksessa J. Kauranne (toim.). *Koulu ja menneisyys. Suomen kouluhistoriallisen seuran vuosikirja*. 200–216

Paavola, H., & Talib, M. 2010. Kulttuurinen moninaisuus päiväkodissa ja koulussa. Jyväskylä: PS-kustannus.

POL 628/1998. Perusopetuslaki. Annettu 21.8.1998. Viim. muutos 13.7.2018. Viitattu 25.1.2019. <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1998/19980628>.

Poulsen, J. A. (2010). Narrativity in Teaching Materials. Teoksessa *Opening the Mind or Drawing Boundaries? History Texts in Nordic Schools*. 139–161

Puuronen, V. (2006). Näkökulmia etnisten suhteiden tutkimukseen Suomessa. Teoksessa T. Martikainen (toim.). *Ylirajainen kulttuuri – Etnisyys Suomessa 2000-luvulla*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki. 42–54.

Redfield, R., Linton, R. and Herskovits, M.J., 1936. Memorandum for the study of acculturation. *American anthropologist*, 38(1).149–152.

Rinne, E., 2019. *(Moni)kulttuurinen maailmankuva ja kuulumisen politiikka suomalaisissa peruskoulun oppikirjoissa ja nuorten kokemuksissa*. Tampereen yliopisto. Tampere.

Räsänen, M. 2015. *Visuaalisen kulttuurin monilukukirja*. Helsinki: Aalto-yliopiston taiteiden ja suunnittelun korkeakoulu.

Sarraj, H., Bene, K., Li, J., & Burley, H. 2015. Raising Cultural Awareness of Fifth-Grade Students through Multicultural Education: An Action Research Study. *Multicultural Education*, 22(2), 39–45.

Saukkonen, P. 2014. Suomalainen kulttuuri-identiteetti kotoutumisen estäjänä ja edistäjänä. Teoksessa M. Laine (toim.): *Kulttuuri-identiteetti & kasvatus. Kulttuuriperintökasvatus kotoutumisen tukena*. Suomen kulttuuriperintökasvatuksen seura 2014, Helsinki.

Sitomaniemi-San, J., 2009. 2. Kriittisen monikulttuurisuuskasvatuksen näkökulmia opettajuuteen ja opettajankoulutukseen. Teoksessa O-P. Moisio & J. Suoranta (toim.). *Kriittisen pedagogiikan kysymyksiä 3*. Tampere: Tampereen yliopiston kasvatustieteiden laitos. 41–59.

Soininen, M. & Merisuo-Storm, T. 2009. *Kasvatustieteellisen tutkimuksen perusteet*. Turun yliopisto. Rauman opettajankoulutuslaitos

Suomen virallinen tilasto (SVT): Väestön ennakkotilasto [verkkajulkaisu]. ISSN=1798–8381. kesäkuu 2018, Liitekuvio 4. Maahanmuutto neljännesvuosittain 1996–2016 sekä ennakkotieto 2017–2018*. Helsinki: Tilastokeskus [viitattu: 07.12.2018]. Saantitapa: http://www.stat.fi/til/vamuu/2018/06/vamuu_2018_06_2018-07-26_kuv_004_fi.html

Tervonen, M (2014). Historiankirjoitus ja myytti yhden kulttuurin Suomesta. Teoksessa P. Markkola, H. Snellman & A. Östman (toim.) *Kotiseutu ja kansakunta: Miten suomalaista historiaa on rakennettu*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki. 137–162.

Tuomi, J. & Sarajärvi, A. 2018. *Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi*. Uudistettu laitos. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Tammi

Urho, L. 2015. Tasa-arvo historian oppikirjoissa – Sukupuolten esiintyminen 5.-luokan historian oppikirjoissa. Pro gradu -tutkielma. Kasvatustieteiden yksikkö. Tampereen yliopisto.

Viitala, J. 2017. ”Jonain päivänä olen valmis sotilaaksi” - Poikien ja miesten maskuliinisuudet 5. luokan oppikirjojen mukaan. Pro gradu -tutkielma. Kasvatustieteiden yksikkö. Tampereen yliopisto.

Virta, A. 2008. *Kenen historiaa monikulttuurisessa koulussa*. Suomen kasvatustieteellinen seura.

Vänttinen, J. 2009 *Saako historiasta selvää? Monikulttuuriset yläkoululaiset historian lähteillä historian taidot motiivien, seurauksien, historian tulkintojen ja lähteiden luotettavuuden arvioinneissa*. Turku: Painosalama Oy

Yleissopimus lapsen oikeuksista. 2014. Yhdistyneiden kansakuntien (YK.) lapsen oikeuksien sopimus 1989. Viitattu 7.12.2018. <https://www.unicef.fi/lapsen-oikeudet/sopimus-kokonaisuudessaan/>